

Міністерство освіти і науки України

Національний університет «Острозька академія»

Навчально-науковий інститут міжнародних відносин та національної безпеки

Кафедра регіональних студій

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеня магістра

на тему: «Японія як регіональна держава»

Виконала студентка VI курсу, групи МКр-2
спеціальності 291 Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії,
ОПП «Країнознавство»

Гордійчук Вікторія Юріївна

Науковий керівник — доктор
історичних наук, професор
Кулаковський Петро Михайлович
Рецензент - доктор політичних
наук, професор Земський Юрій
Сергійович

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ³

ВСТУП⁴

РОЗДІЛ I. ЯПОНСЬКИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ВПЛИВ В АЗІЙСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКОМУ РЕГІОНІ⁹

1.1. Японські відносин із союзниками в регіоні⁹

1.2. Політичний наратив Японії із партнерами¹⁶

1.3. Опоненти Японії в регіоні та відносини з ними²⁰

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I³⁰

РОЗДІЛ II. ВІЙСЬКОВА СФЕРА ВПЛИВУ ЯПОНІЇ ЯК РЕГІОНІЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ³¹

2.1. Аналіз періоду обмеженого військово-промислового розвитку Японії³¹

2.2. Характеристика сучасного стану японського військово-промислового комплексу³⁹

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II⁴⁸

РОЗДІЛ III. ЕКОНОМІЧНИЙ ПОЛЮС ЯПОНСЬКОГО РЕГІОНАЛЬНОГО ЛІДЕРСТВА⁴⁹

3.1. Структура економіки Японії та роль транснаціональних корпорацій⁴⁹

3.2. Японська економічна дипломатія⁵²

3.3. Характеристика економічної співпраці Японії із найбільшими торговими партнерами⁵⁶

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ III⁶²

РОЗДІЛ IV ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ЧИННИК ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА РЕГІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ⁶³

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ IV⁷⁰

ВИСНОВКИ⁷¹

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ⁷⁶

ДОДАТКИ⁸⁹

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АСЕАН – Асоціація держав Південно-Східної Азії
АТЕС – Азійсько-Тихоокеанське економічне співробітництво
АТР – Азійсько-Тихоокеанський регіон
ВВІТР – Вільний і відкритий Індо-Тихоокеанський регіон
ВВП – Внутрішній валовий продукт
ВРЕП – Всебічне регіональне економічне партнерство
ДЕП – Договір про економічне партнерство
ЗВТ – Зона вільної торгівлі
ІТР – Індо-Тихоокеанський регіон
КНДР – Корейська Народна Демократична Республіка
КНР – Китайська Народна Республіка
НДДКР – Науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи
НІК – Нові індустріальні країни
ПСА – Південно-Східна Азія
РК – Республіка Корея.
РФ – Російська Федерація
СА – Східна Азія
ТНК – Транснаціональні корпорації
ТТП – Транс-Тихоокеанське партнерство
ШІ – Штучний Інтелект
ЯССО – Японські сили самооборони

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку системи міжнародних відносин характеризується посиленням глобалізаційних процесів. Це призводить до посилення взаємозалежності держав у політичній, економічній, безпековій та інших сферах. Ця тенденція простежується як на регіональному рівні, так і стосовно географічно віддалених держав.

Найбільш динамічно глобалізаційні та інтеграційні процеси розвиваються в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Основою взаємодії регіональних акторів є тісна кооперація в економічній сфері та налагодження контактів у політичному вимірі, що зумовлено необхідністю підтримувати швидкі темпи зростання економіки. Елементом співробітництва між державами є формування дієвої зони вільної торгівлі, яка є найбільшою у світі за об'ємом внутрішньо блокової торгівлі. Природньо, що це зумовлює зростання провідних держав світу у взаємодії як із регіональними об'єднаннями, так і з окремими країнами. Окрім цього, важливо відзначити зростання політичної та економічної ролі ІТР в міжнародній системі, до якого належить Південна та Тихоокеанська Азія.

Зважаючи на зростання конфронтації між Сполученими Штатами і Китайською Народною Республікою, регіональні держави середньої сили (Японія, Індія, Австралія і Індонезія) починають відігравати більш помітну роль у забезпеченні безпеки та стабільності регіону. Японія, яка має третю за розміром економіку у світі, а також володіє значним військово-технічним потенціалом є орієнтиром для держав середньої сили у випрацюванні їх моделі поведінки із США та КНР. Відповідно до концепції Вільного і відкритого ІТР, що була представлена колишнім прем'єр-міністром Сіндзо Абе, і отримала підтримку зі сторони Сполучених Штатів та інших регіональних та позарегіональних акторів, Японія володіє необхідним потенціалом для посилення взаємодії з державами-однодумцями з метою забезпечення регіональної стабільності та загального процвітання. Також ця концепція спрямована на досягнення та успішну реалізацію Японією лідерства в ІТР.

Метою дослідження є комплексний аналіз чотирьох складових, завдяки яким науковці визначають, чи є держава регіональним лідером. Першою складовою, яка аналізуватиметься – економічна залученість Японії в регіоні. Друга складова – військова могутність та військовий потенціал Японії. Важливою сферою дослідження є політичний вплив та присутність Японії в АТР. Також значну роль у визначенні, чи є держава регіональним лідером, відіграє цивілізаційний чинник.

Задля досягнення вище прописаної мети авторка поставила перед собою ряд **завдань**, які сприятимуть розкриттю теми:

- проаналізувати політичний вплив Японії на держави в регіоні. Звертаючи особливу увагу на різницю в дискурсі Японії із державами, які знаходяться на різних рівнях політичної співпраці;
- охарактеризувати різні етапи розвитку військового потенціалу Японії. Його впливу на роль, яку Японія відігравала протягом останніх десятиліть;
- дослідити економіку Японії, звертаючи увагу на внутрішню структуру економіки, кількість ТНК, які утворилися в державі та активно діють на міжнародній арені. Економічну дипломатію Японії та її значення, а також торгово-економічну співпрацю із найбільшими закордонними партнерами;
- розглянути та зробити аналіз цивілізаційної складової як невід’ємної частини зовнішньої політики регіонального лідера. Відстежити роль та вплив японських діаспор в окремих державах. Охарактеризувати японську м’яку силу та її культурний вплив.

Об’єктом дослідження є система міжнародних відносин в Азійсько-Тихоокеанському регіоні.

Предметом дослідження є роль Японії та її претензії на регіональне лідерство в Азійсько-Тихоокеанському регіоні.

Теоретико-методологічну основу дослідження складають загальнонаукові та спеціальні наукові методи: логічний, діалектичний, аналізу і

синтезу, індукції та дедукції, структурно-функціональний, прогностичний, конструктивний, органічної єдності теорії і практики, аналогій, диференціації і узагальнення, історичний, системний. Так, за допомогою методів теоретичного пізнання розкрито сутність, значення та наведено види та принципи формування поняття регіонального лідерства; за допомогою методів економічного аналізу здійснено аналіз показників економічного розвитку Японії; для узагальнення та формулювання висновків використано діалектичний та абстрактно-логічний методи; прогностичний метод використано під час формулювання прогнозів подальшого розвитку Японії як регіональної держави.

Аналіз джерельної бази. Нормативно-правову, статистичну та теоретичну основу дослідження складають:

- 1) Конституція 1947 р.
- 2) Нормативно-правові акти.
- 3) Офіційні сайти Кабінету міністрів, Міністерства закордонних справ, Міністерства фінансів, Міністерства внутрішніх справ та комунікацій, Японії.
- 4) Офіційна статистика Міністерства економіки, торгівлі та промисловості Японії.
- 5) Біла книга Японії.
- 6) Офіційні новинні сайти та інформаційні портали Японії.

Ступінь наукової розробки теми у вітчизняній літературі є достатньо низьким. Головними засобами отримання інформації були інтернет-ресурси, тези журналістів-міжнародників, статті у періодичних виданнях. Варто відмітити, що важливий внесок в розробку цієї теми зробили закордонні науковці такі як Квашень Чжао [102], який розробляв тематику регіонального лідерства Японії в контексті відносин з КНР. Майк Макартур Босак [58] досліджує дипломатію Японії, її безпековий потенціал та перспективи подальшої розбудови військ. Розробкою теми ролі Японії в регіоні АТР займається Хіроюкі Акіро [2]. Едвард Дж. Лінкольн [57] досліджує економічну

роль Японії в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Серед вітчизняних науковців вагомий внесок в розробку теми внесли Ю. Константинова та А. Набока.

Наукова новизна полягає в комплексному науково-теоретичному аналізі Японії як регіональної держави, характеристиці чотирьох обов'язкових складових, які і визначають регіональне лідерство держави.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки завдання були апробовані автором на XXVI науково викладацько-студентський конференції «Актуальні проблеми країнознавчих досліджень» (м. Острог, 2021); в Студентських наукових записках Національного університету «Острозька академія» серії «Країнознавство і міжнародний туризм» (м. Острог, 2021 р.).

Структура роботи Кваліфікаційна робота розпочинається зі вступу, у якому надана коротка характеристика теми, об'єкту та предмету дослідження, його мети, завдань та актуальності, висвітлено теоретико-методологічну основу, новизну дослідження і його практичне значення. Проаналізовано джерельну базу, ступінь наукової розробки теми, зазначено апробацію та загальну структуру роботи. У чотирьох розділах викладений основний зміст кваліфікаційної роботи, в котрих авторка виконувала поставлені перед нею завдання. I розділ складається з трьох підрозділів, в яких характеризуються політичні відносини Японії з державами союзниками, партнерами та опонентами. II розділ складається з двох підрозділів. У ньому аналізується розвиток військового потенціалу Японії від періоду демілітаризації до сучасного активного відновлення військової потуги. III розділ складається з трьох підрозділів, в яких авторка розглядає структуру економіки Японії, її економічну дипломатію та співпрацю з головними торговими партнерами. IV розділ присвячений ролі цивілізаційного чинника в стратегії регіонального лідерства Японії. Кожен розділ закінчується короткими висновками, що підсумовують увесь наведений у розділі матеріал та дають чітке розуміння результатів дослідження.

Загальні висновки завершують кваліфікаційну роботу на здобуття освітнього ступеня магістра, вони стосуються усіх чотирьох розділів. Наприкінці авторка наводить усі використані нею джерела у списку використаних джерел, а також подає додаткові наочні матеріали у частині з додатками.

Обсяг роботи – 104 сторінки.

РОЗДІЛ І. ЯПОНСЬКИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ВПЛИВ В АЗІЙСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКОМУ РЕГІОНІ

1.1. Японські відносини із союзниками в регіоні

Японія, займаючи достатньо незначну географічну територію, є вагомим гравцем не лише у власному регіоні, але й на світовій арені. При цьому слід зауважити, що коло близьких союзників, з якими ця держава підтримує постійні добросусідські відносини, є досить обмеженим. Особливо вузьким є коло союзних Японії держав в регіоні АТР. Аналізуючи її відносини з іншими державами в регіоні чітко прослідковується три різні сценарії побудови двосторонніх відносин. Залежно від того, як саме уряд Японії вибудовує двосторонні відносини, можна зрозуміти, є та чи інша держава, союзником Японії, її партнером чи опонентом у регіоні.

Аналіз зовнішньополітичної діяльності Японії, дає змогу стверджувати, що уряд Японії відносить до найближчих союзників такі держави, як Тайвань, Сінгапур та Сполучені Штати Америки. Про це свідчить активне ведення політичного діалогу та двостороннього співробітництва в таких сферах як культура, економіка та оборона. В останні роки особливо активним є політичний діалог Японії і Тайваню.

В середині XX ст. США шляхом ультиматумів та тиску змусили Японію встановити відносини з Гомінданом, який оголосив про створення Республіки Китай з центром у Тайбеї. В цей період міжнародна спільнота визнавала право Республіки Китай на володіння материковим Китаєм. Проте в сімдесятих роках XX століття все більше держав почали спрямовувати свій зовнішньополітичний орієнтир на Китайську Народну Республіку. Така глобальна тенденція і небажання Японії знову опинитися на узбіччі міжнародної спільноти стало причиною розриву офіційних дипломатичних відносин Японії з Тайванем. Незважаючи на це, маючи на меті зберегти відносини з Тайванем у 1972 році сторонами було створено неурядові представництва, які в Тайвані називалися

Асоціацією східно-азійських відносин в Тайвані. Їх аналогом в Японії були Центри міжкультурного обміну [23]. Де-факто ці офіси слугували і слугують до сьогодні неофіційними посольствами. Таким чином Японія змогла розпочати налагоджування відносин з КНР та зберегти відносини з Тайванем.

Активний етап відносин Японії та Тайваню відбулася на початку ХХІ ст. Спочатку на фоні великого туристичного попиту Японія в 2005 році затвердила безвізовий режим терміном до дев'яноста днів для тайванськими громадян [76]. За кількістю туристів Тайвань традиційно займає третє місце серед усіх туристів, котрі відвідують Японію. У 2018 році, з Тайваню до Японії прибувало 4.8 млн осіб. Більше туристів до Японії прибуває тільки з КНР та Республіки Кореї [93].

Незважаючи на те, що Японія визнала уряд материкового Китаю легітимним і підтримала політику «одного Китаю», все ж офіційний Токіо підтримує тісні контакти з Тайванем, а основою відносин є економіка. Прикладом активного політичного діалогу стало вітальне повідомлення надіслані пані Цай Іньвень у 2016 році з нагоди її обрання на посаду президента Республіки Китай. Адресантами повідомлення були тодішній прем'єр-міністр Сіндзо Абе та міністр закордонних справ Фуміо Кісіда. Це було першим випадком, коли прем'єр міністр та міністр закордонних справ Японії надіслали свої вітання обраному президенту Республіки Китай. Такий безпрецедентний крок став своєрідним проявом позитивних змін, а також продемонстрував, що Японія високо цінує відносини з Тайванем, незважаючи на відсутність офіційних дипломатичних відносин [99]. Пані Цай, в свою чергу, в жовтні 2017 року привітала пана Абе з перемогою його партії на парламентських виборах [23].

Ще одним маркером активної політичної співпраці сторін, в той час, стала офіційна зміна назви представництв Японії в Тайвані. Як вже зазначалося вище, в 1972 році назву представництво було сформовано достатньо загально без визначення держав: Асоціація східно-азійських відносин та Центр міжкультурного обміну. Але з 2017 року, представництво отримало нове

найменування: Асоціація Тайвансько-Японських відносин. Нова назва допомагає краще зрозуміти ціль та місію представництва. А також краще відображає стан відносин Японії і Тайваню. Мікіо Намата, представниця Японсько-Тайванської асоціації обміну, яка є представництвом Тайваню в Японії, називає це «історичним кроком» [19]. Це викликало обурення з боку уряду Пекіна, який висловив критику уряду Японії щодо їх дії.

Ще однією подією, яка підтвердила тісні союзницькі стосунки двох держав, став візит до Тайваню віце-міністра Міністерства внутрішніх справ та комунікації Японії Джіро Акама. Це був перший, з 1972 року, візит японського державного чиновника найвищого рівня до Тайваню. Візит був здійснений з метою відвідин одного туристичного заходу, що проводився в Тайбеї. Під час візиту пан Акама підкреслив, що відносини з Тайванем є важливими для його уряду, а також зазначив, що сторони сприятимуть поглибленню співпраці в приватному секторі [24].

В цей період уряди обох сторін проводять активні переговори стосовно морського співробітництва, що включає в себе рибальство, наукові дослідження та співпрацю берегової охорони. Сторони підписали меморандум щодо морських пошуково-рятувальних операцій, який чітко постановив, що у разі виникнення екстремальної ситуації пошуково-рятувальні судна обох сторін зможуть надавати допомогу в морі поблизу острова Окіноторисіми, на якому розташована Тихоокеанська науково-дослідна станція. В світлі підписання цього Меморандуму, сторони також домовилися спільно протидіяти КНР, коли та порушує норми та правила, що лежать в основі міжнародного порядку [23].

В 2018 році уряди Тайваню і Японії обговорювали можливість укладення угоди про вільну торгівлю. Проте реалізувати цей проєкт так і не вдалося. Перешкодою стала заборона імпорту до Тайваню сільськогосподарської продукції вирощеної в префектурі Фукусіма і трьох сусідніх з нею префектурах. Варто зазначити, що після Великого східно-японського землетрусу 2011 році виникла проблема надання допомоги на урядовому рівні. Проте незважаючи на це приватні пожертви від громадян Тайваню перевищили

20 млрд японських єн. Це суттєво перевищило суму офіційної допомоги від уряду США. Цей факт широко висвітлювався японськими ЗМІ. Ці події сприяли формуванню в японському суспільстві прихильності до Тайваню, що посприяло розвитку подальших союзницьких відносин [48]. В контексті цього достатньо неочікуваним стала жорстка позиція офіційного Тайбею щодо зняття заборони імпорту сільськогосподарської продукції з 4 префектур які постраждали від аварії на атомній станції Фукусіма.

Яскраво продемонструвала існування тісних союзних відносини між Японією та Тайванем криза COVID-19. З початком пандемії, Японія лобіює участь Тайбею у засіданні Асамблеї ВООЗ, яке проходять щороку в травні [30; 31; 37]. Під час чергового спалаху захворюваності в Японії в квітні 2020 року Тайвань надав гуманітарну допомогу у вигляді 2 млн. захисних масок для державних лікарень та спеціалізованих шкіл. В свою чергу, Японія в червні 2021 року надала Тайваню гуманітарну допомогу у вигляді 1,24 млн доз вакцини AstraZeneca від COVID-19. Це відбулося після того, як президентка Республіки Китай Цай Іньвень звинуватила уряд КНР у блокуванні доступу Тайваню до вакцин [73]. У вересні цього року як подяку за безкоштовне надання Тайваню близько 3,9 мільйона доз вакцини від COVID-19, було прийняте рішення подарувати Японії медичне обладнання, а саме: 10 тис оксиметрів крові та 1008 генераторів кисню. Під час офіційної церемонії передачі обладнання президентка Тайваню пані Цай висловила щиру вдячність та надію на тісну майбутню співпрацю задля спільного подолання виклики пандемії, а також задля демонстрації особливої дружби між Тайванем та Японією.

Провідним союзником Японії не лише в регіоні АТР, а й на міжнародній арені є Сполучені Штати Америки. Підтвердженням цього є тісний військовий-економічний та політичний альянс двох держав. Хоча формування цього тандему і було фактично нав'язаним з боку США після капітуляції Японії в 1945 році. Проте вже до 1960-х років Японії вдалося відновити не лише свою політичну незалежність, але й економічну стабільність. Це дало змогу сторонам

розпочати напруження вигідних та рівних для обох держав умов співпраці. При яких обидві сторони мали б рівні права та обов'язки один перед одним. Про таке переформатування відносин і посилення ролі Японії свідчить той факт, що в 60-тих роках минулого століття Токіо домоглося внесення змін до Договору про спільну оборону та безпеку від 1952 року. Нова редакція договору була ратифікована в 1960-го року. В ній було суттєво скорочено кількість розквартированих американських військ на території Японії, а також внесено положення про порядок розірвання договору, якого в попередньому варіанті не було [84].

В цей період Японія почала нарощувати власний політичний вплив як суверенна держава та економічну потугу. Японське економічне диво зробило цю державу незамінним партнером для США в АТР. Зацікавленість США в Японії трактувалася також достатньою віддаленістю Штатів від Східної та Південно-Східної Азії. В результаті чого США потрібен був з одного боку своєрідний якір, котрий би допоміг закріпитися в цьому регіоні, а з іншого рупор західних цінностей. Таким чином посприявши створенню класичної європейської конституційної монархії з колись традиційної азійської монархії, Сполучені Штати фактично створили міст, який до сьогодні допомагає порозумітися прогресивній західній державі та азійським державам із тисячолітніми традиціями.

Аспект політичної співпраці впродовж усього часу стратегічного партнерства займав провідне положення в японсько-американських відносинах. Особливо помітним це стало після приходу до влади президента Барака Обами. Традиційно перші зовнішньополітичні контакти новообрані президенти проводили із урядом Великобританії або ж із представниками сусідніх держав Канади чи Мексики. Проте вступивши на посаду президент Барк Обама обрав Японію як першу країну, з якою його адміністрація проведе переговори щодо зовнішньополітичного курсу. Так само, як і перший закордонний візит держсекретаря Г. Клінтон, був зроблений до Японії. Це свідчить про пріоритетність відносин з Японією для адміністрації пана Обами. Такий самий

наратив сьогодні простежується й у зовнішньополітичному курсі новообраного президента США Дж. Байдена – про це заявляє генеральний консул Японії в Нью-Йорку Канджі Яманучі [12].

Важливо наголосити на тісній співпраці Японії та Штатів в рамках міжнародних дипломатичних ініціатив. Прикладом цього є спільні консультаційні групи щодо спільної політики по відношенню до КНДР, постійні контакти в рамках форуму співробітництва в галузі безпеки та оборони. В рамках глобальних ініціатив Японія надавала політичну та фінансову підтримку США в боротьбі проти тероризму зокрема ІДІЛ, протидії піратству. Також Японія та США спільно працюють над наданням допомоги країнам, що розвиваються, борються з порушенням прав людини та демократії [95].

Сполучені Штати та Японія активно співпрацюють в рамках двосторонніх партнерств: стратегічне енергетичне партнерство, стратегічне партнерство з цифрової економіки та партнерство Японії та США в Меконгу [95]. Також завдяки тому, що обидві держави є членами ряду міжнародних організацій, вони можуть підтримувати політичні відносини, використовуючи їх як майданчики для просування спільних цілей. Для Японії союзницькі відносини з США продовжують служити основою її дипломатії та гарантування безпеки.

З початком пандемії COVID-19 Японія та США прийняли рішення проведення спільних зусиль, метою яких є надання гуманітарної допомоги країнам, які цього потребують. Ще в 2020 році уряди Японії та США домовилися про спільні зусилля з метою подолання кризи COVID-19 та її наслідків, а також узгодили тісну співпрацю з метою розробки ефективних вакцин та ліків проти вірусу [84].

Ще одним важливим союзником Японії в регіоні АТР є Сінгапур. Між цими двома державами історично склалися тісні союзні відносини. Активну співпрацю на усіх рівнях сторони підтримують вже 55 років. Впродовж цього періоду двосторонні відносини поглиблювалися і розширювалися. Цьому сприяв постійний політичний діалог між державами та постійна комунікація на

високому і найвищому рівнях. Окрім цього Сінгапур з Японією співпрацюють як у традиційних сферах: економіка, політика та оборона; так і в нетрадиційних сферах, як то кібербезпека, біохімічні та фармакологічні дослідження, захист навколишнього середовища та боротьба із змінами клімату [41].

Яскравим прикладом тісного союзу цих двох країн стало підписання між ними Угоди про економічне партнерство нового століття в 2002 році. Для Японії ця угода стала першим договором про вільну торгівлю. Для Сінгапуру ж ця угода стала першим великим економічним договором з провідним гравцем на міжнародній арені. Важливо також наголосити на тому, що в останні роки Сінгапур входить в трійку держав – лідерів АТР за кількістю японських прямих інвестицій. В минулому році за кількістю експортованих з Японії прямих інвестицій Сінгапур поступився лише Китаю (див. Додаток А). А в 2019 та 2018рр. кількість прямих інвестицій в Сінгапур навіть перевищувала їх кількість, спрямованих в КНР. Окрім цього Сінгапур також є одним із головних джерел прямих інвестицій в Японію в цьому регіоні. Згідно із даними Японської Торгової та Інвестиційної Статистики (див. Додаток Б) помітно, що особливо в 2020 році сума імпортованих з Сінгапуру прямих інвестицій до Японії в чотири рази перевищили суму інвестицій з інших держав АТР. А в першій половині цього року, Сінгапур за кількістю інвестицій посів друге місце. Хоча і відбувся певний спад через кризу COVID-19, проте прямі інвестиції з Сінгапуру досі суттєво перевищують показники інших держав цього регіону.

Обидві сторони також поділяють багато спільних інтересів у регіональних та міжнародних питаннях і тісно співпрацюють у рамках найбільшої та найуспішнішої спільної програми навчання між Сінгапуром та його союзником – Програми партнерства Японії та Сінгапуру для XXI-го століття, ціллю якої є надання технічної допомоги третім країнам [41]. Також Японія та Сінгапур є членами Східноазійського саміту, Азійсько-Тихоокеанського економічного співробітництва, штаб-квартира якого розміщена в Сінгапурі. Окрім цього держави співпрацюють в рамках АСЕАН+3

та є членами Регіонального економічного всеосяжного партнерства. Японія активно підтримує проєкти покращення інфраструктури в Південно-Східній Азії. В 2019 році витрати на інфраструктурні проєкти Японії в цьому регіоні оцінювали 367 млрд доларів США, що перевищує ідентичні витрати КНР. Основними країнами, де реалізуються японські інфраструктурні проєкти, є Філіппіни, Сінгапур та В'єтнам [68].

Японія та Сінгапур на постійній основі проводять двосторонні зустрічі та форуми на вищому та найвищому рівнях. Сторони обмінюються досвідом та будують політичний діалог на основі рівності та взаємоповаги. Беззаперечно підтверджує факт тісних союзних відносин між сторонами офіційне запрошення, направлене до Сінгапуру приєднатися до саміту G20, на якому у 2019 році головувала Японія. Представники Сінгапуру були присутні як під час зустрічей різнопрофільних міністрів держав членів G20, так і на зустрічі лідерів країн G20. Сінгапур став однією з восьми запрошених Японією держав не-членів саміту [54]. Сьогодні в умовах пандемії сторони ще більше посилили співпрацю у таких сферах, як відновлення ланцюга поставок, забезпечення варіативності наявних вакцин, а також відновлення ділових подорожей [41].

Отже союзниками Японії в регіоні АТР є Сінгапур, Тайвань та США. Зважаючи на постійний тісний двосторонній міждержавний діалог Японії з цими державами можна зробити висновок що, уряд Японії розвиває стабільне політичне партнерство з ними засноване на демократії, взаємоповазі та добросусідстві.

1.2. Політичний наратив Японії із партнерами

Досліджуючи відносини Японії із державами регіону можна помітити тяжіння уряду Японії до таких держав, як Індонезія та Республіка Корея. З цими державами офіційний Токіо підтримує постійний активний двосторонній політичний діалог на високому та найвищому рівнях. Це допомагає Японії

впливати на події в регіоні та ефективно реалізовувати власні інтереси та ініціативи.

Японія та Індонезія вже шістдесят років вибудовують свої дипломатичні відносини на основі добросусідства та взаємоповаги. Їх партнерство є одним із найуспішніших та найнадійніших дипломатичних відносин у Південно-Східній Азії. Стабільно уряди проводять спільні наради, зустрічі та форуми, на яких обговорюють подальший розвиток відносин, та можливості для тіснішої співпраці. Тепер обидві острівні демократії об'єднали зусилля, з метою створення плану співпраці на наступні 26 років, розуміючи важливість їхніх відносин для стабільності південно-східного азіатського регіону. Прикладом вироблення спільного курсу на майбутнє є «Проект 2045» [80]. Це план того, як з допомогою Японії, Індонезія зможе досягти миру та процвітання. Цей проєкт також є своєрідним об'єднанням двох сил з метою забезпечення стабільності в регіоні.

Співпраці між державами не перешкоджає навіть різний рівень політичного та економічного розвитку. Хоча на сьогодні Індонезію і називають найперспективнішою економікою Південно-Східної Азії, а на ВВП Індонезії в АСЕАН припадає найбільший відсоток, все ж її і досі відносять до держав, які розвиваються. При цьому не слід забувати, що Індонезія є достатньо новою демократією, на відміну від Японії. В плані політичної співпраці Індонезія переймає досвід впровадження та інтеграції західної демократії з традиційними устоями сходу.

Ще одним аспектом партнерства Японії та Індонезії є прагнення до збереження миру та гарантування безпеки регіону. Це стосується як військової безпеки, кібербезпеки так і безпеки під час стихійних лих. Держави надають активну підтримку одна одній після стихійних лих. Наприклад в 2018 році Японія відправила екстрену допомогу, як державну так і приватну, до Індонезії з метою допомоги в подоланні наслідків землетрусу. Цього ж року з метою узгодження зовнішньополітичних курсів було проведено ряд зустрічей на рівні міністрів закордонних справ.

Після початку пандемії більшість зустрічей та розмов проводилися з допомогою сучасних технологій, відео дзвінків та телефонних розмов. Проте навіть під час цих напружених часів та із складнощами при перетині кордонів. Прем'єр міністр Японії пан Суга здійснив офіційний візит до Індонезії в жовтні 2020 року. Під час цієї зустрічі сторони обговорили наслідки кризи COVID-19 для економіки країн, а також узгодили умови надання Японією низько відсоткового кредиту Індонезії задля подолання негативного впливу пандемії на економіку держави. Сума позики становити 473 млн доларів США [32]. Лідери держав також домовилися про тісне співробітництво в сфері безпеки і підняли тему відновлення ділових подорожей між державами. Після зустрічі з президентом Індонезії Джоко Відодо пан Суга наголосив, що вони будуть співпрацювати з Індонезією, яка є їх стратегічним партнером в ІТР [32].

Достатньо тісні стосунки Японія також розвиває із Південною Кореєю. Проте незважаючи на підтримку тривалих відносин між Японією та Республікою Кореєю, їх суміжні, а часто й ідентичні цілі на міжнародній арені, відносини між двома державами в політичному вимірі є достатньо прохолодними. Причиною цього є територіальні конфлікти, зокрема щодо географічної назви Японського моря та розбіжності в трактуванні спільного минулого, яке впливає не лише на відносини на рівні урядів держав, але й на рівні пересічного громадянина. Факторами, що забезпечують необхідність підтримки постійного діалогу є союзницькі відносини обох держав з США, а також загроза з боку КНР та КНДР.

Хоча Японія та Республіка Корея підтримують постійний діалог на всіх рівнях. А також ведуть активну торгівлю, що допомагає нівелювати напруженість останніх років. Окрім цього сторони намагаються залучати третю сторону, яка б слугувала своєрідним балансуючим фактором під час переговорів. Прикладом такої тристоронньої співпраці є зустрічі міністрів закордонних справ США РК та Японії, а також традиційні тристоронні саміти на вищому та найвищому рівнях між Японією, Китаєм та Південною Кореєю [44].

Уряд Японії в 2015 році намагався врегулювати питання примусової праці корейців під час Другої світової війни, пожертвувавши Республіці Кореї 1 млрд японських єн, що на сьогодні дорівнює майже 9 млн доларів США. Тодішній президент Південної Кореї прийняв ці кошти і назвав їх знаком позитивного прогресу у вирішенні цього питання. На жаль, вже через три роки між Японією та Південною Кореєю проблема примусової праці та сексуального рабства знову стала яблуком розбрату при налагодженні відносин.

Із початком пандемії проблеми спільного минулого відійшли на другий план хоч і досі залишаються болючою точкою у відносинах. Прем'єр-міністр Йосіхіде Суга в сфері зовнішньої політики продовжував курс свого попередника Сіндзо Абе. Він наголошував на необхідності міцного американсько-японського союзу, формуванні ІТР, а також глобальної протидії китайській загрозі. Незважаючи на це, пан Суга не планував поступатися уряду Південної Кореї в питаннях спільного минулого, проте наголошував головне докласти спільних зусиль для досягнення компромісного та реалістичного рішення з цих питань [81].

Під час першої телефонної розмови між паном Сугою та президентом РК паном Муном сторони визнали значну роль їх партнерства, а також необхідність покращення політичного діалогу. Це сигналізує, що, не зважаючи на проблемні питання, між державами налагоджені тісні партнерські стосунки, які є взаємовигідними.

Із обранням на посаду прем'єр-міністра Фуміо Кісіді президент Південної Кореї Мун Чже Ін у вітальному листі, надісланому пану Кісіді, висловив готовність співпрацювати з новим японським лідером над покращенням двосторонніх зв'язків. Адміністрація Муна заявила, що його уряд, співпрацюючи з Кісідію та його новим кабінетом, очікує вирішити не тільки наявні між державами проблеми, але й працювати над планом розв'язання глобальних проблем, такі як пандемія COVID-19 та кліматичну кризу.

1.3. Опоненти Японії в регіоні та відносини з ними

Реалізуючи свою зовнішньополітичну стратегію і політичний курс, Японія як і будь яка інша держава окрім союзників та стратегічних партнерів має й опонентів. При цьому як держава, що претендує на регіональне лідерство Японія зобов'язана вибудувати ефективну стратегію співпраці з цими державами. Така стратегія повинна відображати непорушність державної позиції стосовно ключових питань, але при цьому бути достатньо гнучкою для досягнення компромісу і вигідної двосторонньої співпраці. Таким чином відносини Японії із державами опонентами зосереджуються на ключових сферах, які є вигідними для обох сторін. Для Японії найбільшими опонентами в регіоні є Російська Федерація та Китайська Народна Республіка.

Незважаючи на існування проблемних питань, які створюють напруження і час від часу суттєво ускладнюють відносини між сторонами, офіційний Токіо проводить політику взаємовигідного партнерства. Головною проблемою, що створює напруження у відносинах Японії та РФ є територіальна суперечка за Північні території. Через невирішену проблему північних територій сторони так і не підписали мирний договір після Другої світової війни. Обидві держави займають чітку непорушну позицію, називаючи острови Шикотан, Ітуруп та Кунашир та також групу малих островів Хабомаї, що складають Північні території, своєю суверенною територією. Фактично після Другої світової війни ці острови знаходяться під контролем РФ, хоча юридично їх передача так і не була закріплена.

Важливим аспектом відносин є курс сторін на укладення мирного договору. Саме нормалізація відносин з РФ була провідною ціллю адміністрації Сіндзо Абе. Про це свідчать часті зустрічі на рівні міністрів та проведення спільних форумів і нарад. Впродовж 2018–2019 років, до відставки Сіндзо Абе, сторони активно співпрацювали з метою укладення мирного договору, або хоча б планової угоди. В цей період між урядами тривав тісний діалог на рівні міністрів закордонних справ та їх заступників. В березні 2019 року пройшли

мирні переговори між заступниками міністрів закордонних справ, повідомлялося, що на цій зустрічі обговорювали можливість укладення мирної угоди, а також її майбутнє наповнення.

До початку мирних переговорів глави урядів висловили згоду спільних зусиль для підписання мирної угоди на основі Спільної декларації 1956 року. Така заява з боку прем'єр-міністра Абе означала, що позиція Японії щодо островів є значно слабшою, ніж була раніше. В цій Спільній заяві тодішній СРСР та Японія погодилися врегулювати територіальну суперечку шляхом поділу територій між сторонами. Японії повинні були відійти Хабомаї та Шикотан, а СРСР Ітуруп і Кунашир. Проте відчувши послаблення японської позиції РФ активізувала свої політичні дії щодо визнання спірних островів своїми володіннями. Сергій Лавров – міністр закордонних справ РФ, почав наголошувати, що для укладення миру Японія повинна визнати результати Другої світової війни [56]. Під цим він розуміє повний суверенітет Москви над Північними територіями. Незважаючи на це, для Абе мирна угода з Росією була пріоритетом його зовнішньої політики.

Із відставкою Сіндзо Абе та вступом на посаду прем'єр-міністра Йосіхіде Суги активний політичний діалог між Москвою та Токіо затиш. Причиною цього є західна орієнтованість нового прем'єр-міністра та його жорстка позиція стосовно Північних територій. Натягнуті відносини можна пояснити також візитом прем'єр-міністра РФ Михайла Мішустіна на Північні території. Це викликало обурення уряду Японії. Токіо надіслав офіційну ноту рішучого протесту, заявивши про неприпустимість таких дій. На що посол РФ у Японії пан Галузін відповів про беззаперечне право членів уряду відвідувати суверенні території власної держави [75].

Після проведених виборів в Японії та обрання на посаду нового прем'єр-міністра Фуміо Кісіді, між ним та президентом Росії відбулася телефонна розмова. Під час цієї розмови сторони запевнили один одного в добросусідстві, погодилися продовжити вести конструктивний діалог з двосторонніх та міжнародних проблем, у тому числі щодо укладення мирного договору. Лідери

держав також обговорити проблему ядерної та ракетної діяльності Північної Кореї та погодилися співпрацювати в цій сфері [45].

З часів встановлення офіційних контактів між РФ та Японією дискусія щодо островів постійно була точкою напруження. Дискусії довкола територій ніколи повністю не зникали з політичного діалогу Японії та РФ. Проте це не заважало сторонам підтримувати активну економічну співпрацю. Японія впродовж років активно закуповує в Росії скраплений газ та сиру нафту. За даними 2019 року Японія імпортувала з Росії близько 9% від всього скрапленого газу (див Додаток В); на представленій діаграмі видно, що в порівнянні із іншими постачальниками це є достатньо значною часткою. Це ж стосується й імпорту сирої нафти, на РФ припадає 5 % від усієї імпортованої сирої нафти (див Додаток Г); на діаграмі видно, що в порівнянні цей показник не настільки великий, як кількість імпортованої сировини з Саудівської Аравії чи ОАЕ. Проте зважаючи, що в Японії відсутні власні джерела видобутку цих ресурсів, внесок РФ є достатньо суттєвим.

Енергетика має надзвичайно важливе значення для японсько-російських відносин і є одним із найпотужніших дипломатичних інструментів для Токіо. На природний газ та нафтопродукти припадає близько 69 % від загальної суми імпорту з РФ [82]. В 2019 році японські компанії Mitsui і JOGMEC стали учасниками другого російського арктичного проекту з видобутку зрідженого природного газу. Ці компанії отримали десятивідсоткову частку в проекті Arctic LNG 2 [82]. Тодішній уряд вважав цей проект критичним елементом, який дасть змогу в подальшому посилити партнерство між Токіо та Москвою, а також стане кроком в бік розв'язання територіальної суперечки. Для Японії цей проект став можливістю диверсифікувати власний ринок імпорту енергоресурсів.

Ще одна ключова сфера співпраці РФ та Японії це сільське господарство. Через достатньо складні кліматичні умови та географічну близькість префектура Хоккайдо та Далекий Схід Росії, зокрема Республіка Якутія, активно співпрацюють у цій галузі. В 2015 році було підписано спільний

Хоккайдсько-Якутський проєкт, який передбачав побудування тридцяти тисяч квадратних метрів парників на території РФ за новітніми японськими технологіями, поставку насіння сільськогосподарських культур, які пристосовані до холодного клімату, а також створення невеликих бездимних сміттєспалювальних заводів. В свою чергу, РФ зобов'язувалися постачати в Японію товари сільського господарства за цінами нижчими від ринкових.

Після успіху цього проєкту японський уряд розробив ще один комплексний сільськогосподарський інвестиційний проєкт. Він був спрямований на підвищення продуктивності російського далекосхідного сільського господарства шляхом впровадження японської техніки та добрив. Також інвестувалися кошти в модернізацію існуючих та побудову нових теплиць для цілорічного вирощування продукції. Третім аспектом стало збільшення виробництва та переробки морепродуктів за допомогою японських технологій обробки, консервування та пакування. Неодноразова сторони зазначали, що Далекий Схід Російської Федерації є одним із важливих напрямків двостороннього співробітництва [79]. З метою поширення такої співпраці не лише на урядовому рівні, але й на людському сторони проводять щорічний семінар «COLDLANDS» [7], який присвячений російсько-японському співробітництву на півночі. Цей семінар проводиться спільно Міністерством освіти та науки Республіки Якутія, Університетом Хоккайдо та Міжнародної арктичної школи.

Семінар проходять для представників японських та російських університетів, приватних компаній та державних установ. На семінарі розглядали перспективи співпраці двох держав з метою розвитку Далекого Сходу Росії, перспективи спільних проєктів в Арктиці, а також запуск японського проєкту ArCS-II (Arctic Challenge for Sustainability-II). Під час семінару 2020–2021 рр. було визначено як рік міжрегіональних та побратимських обмінів [7].

Ще однією сферою зацікавленості Японії стали Російські залізниці, особливо Транссибірська та Байкало-Амурська залізниці. Такий інтерес

зумовлений глобальним сплеском споживчого попиту, який пов'язаний із відновленням глобальної економіки після пандемії. Більше того, у 2021 році спостерігається дефіцит суден і контейнерів на міжнародних судноплавних шляхах. Ненадійність міжнародних контейнерних перевезень з Азії до Європи були продемонстровані блокуванням Суецького каналу в квітні та вересні цього року, в обох випадках через великі танкери, які сіли на мілину [4].

Залізничні перевезення також є вигідними і в тому плані, що цей вид транспорту виробляє менше викидів вуглекислого газу, ніж морські вантажні перевезення, що дуже актуально у світлі переходу до безвуглецевої світової економіки в XXI столітті. Маючи на меті тісну співпрацю в сфері логістики та усвідомлюючи можливі переваги для сторін корпорація «Російські залізниці» відкрила офіс у Токіо у квітні цього року [4]. Незважаючи на ймовірні переваги, для реалізації такої співпраці необхідно спочатку провести ряд модернізацій та переобладнань. Сюди відноситься збільшення пропускнуєї спроможності Транссибірської та Байкало-Амурської залізниць, а також розвиток портової інфраструктури на Далекому Сході Росії, який є необхідним для забезпечення швидкої передачі контейнерів з корабля на поїзд.

На нинішньому етапі розвитку найбільшим опонентом Японії є КНР. Сприйняття держав як супротивників тягне своє коріння із колоніального минулого Японії. Це спричиняє постійне напруження довкола трактування спільної історії. Через часті зміни кордонів в минулому, сьогодні між державами існують територіальні суперечки, які в останні 5 років є найпроблемнішим питанням в двосторонніх відносинах. Не знижує напруження між державами і військово-оборонний союз Японії та США, а також розташовані в Японії американські бази. Питання Тайваню теж є проблемним в двосторонніх відносинах КНР та Японії.

За останні два десятиліття двосторонні відносини між Японією та Китаєм відзначилися своєю нестабільністю. Однією із найбільш гострих питань, яке стоїть на заваді розвитку стабільних добросусідських відносин є територіальний спір за японські острови Сенкаку. Цей спір став причиною

майже повного розриву дипломатичних зв'язків у 2012 році після націоналізації Японією цих островів. Китай гостро розкритикував такі дії після чого політична сторона відносин між державами обмежилася лише зустрічами під час міжнародних самітів [27]. Жодних візитів і політичного діалогу на високому та найвищому рівні не було аж до 2018 року. Більше того після цих подій з'явилася проблема військової присутності КНР в повітряному та морському просторі довкола островів. Такі дії сторін показали, що у разі подальшої ескалації, перспектива війни не далека ідея, а цілком реальний варіант розвитку подій.

Причиною зближення двох націй стала торгова війна США та КНР. Під час переговорів сторони залучали Сіндзо Абе, тодішнього прем'єра, як модератора та радника. Обрання Японії як посередника було стратегічно важливим для обох, оскільки Токіо вже майже пів століття є містком східних традицій та західної демократії. Під час зустрічі пан Абе та пан Лі Кецянь офіційно підтвердили свої наміри розвивати тісні економічні відносини, а також висловили надію, що завдяки торгівлі зв'язки між двома народами будуть поглиблюватися надалі [27].

Уряд КНР вбачає в Японії своєрідний ключ до подолання зростаючої західної опозиції. На користь цього свідчить тривала політика Абе, який впродовж свого терміну на посаді президенства не зосереджував свою увагу лише на союзі із США. Він намагався збалансувати японську зовнішню політику між КНР Росією та Китаєм. Підтверджують це заяви Абе про готовність Японії співпрацювати в китайського проєкту «Один пояс – один шлях» [28]. Саме така позиція Токіо в 2017 році дала можливість нормалізувати відносини між державами й відновити дипломатичний діалог на рівні глав держав.

Із початком пандемії COVID-19 відносини між Японією та КНР набули більш нейтрального тону. Цьому сприяла двостороння підтримка урядів та приватного сектора. Прикладом якої є безкоштовна передача Японії більше 12 тис тестів на COVID-19 від уряду КНР [88]. Це було зроблено на тлі повторного

спалаху COVID-19 у Японії. Речник міністерства закордонних справ Китаю прокоментував такий жест доброї волі, зазначивши, що дві держави є сусідами, розділеними лише вузькою смужкою води. Він також додав, що в боротьбі із вірусом кордонів не існує. Уряд Японії теж надавав допомогу Китаю при чергових вибухах COVID-19, надсилаючи як гуманітарну допомогу медичні засоби невідкладної допомоги [47]. Це сприяло покращенню ставлення рядових громадян до сусідньої країни. Наприклад в 2019 році кількість опитаних китайців, які вбачали в Японії ворога, в порівняння з 2013 роком знизилася з 92,8% до 52,8% [51].

Окрім зближення між державами криза COVID-19 сприяла також ескалації інших проблемних питань. Під час пандемії Японія активно підтримувала та надавала допомогу Тайваню в його боротьбі проти пандемії та її наслідками. Як вже згадувалося раніше, Японія надавала постійну гуманітарну допомогу Республіці Китай, наголошуючи на дружніх відносинах між двома державами. Це, в свою чергу, ускладнювало відносини Японії із КНР, оскільки Пекін вважає Тайвань частиною КНР. Після чергової передачі вакцин Тайбею уряд Китаю наголосив, що передача вакцин не повинна бути політичним інструментом і усі звинувачення у тому, що Пекін перешкоджає постачанню вакцин на Тайвань, є наклепом. Речник міністерства закордонних справ КНР Ван Веньбінь в своїй заяві журналістам відмітив, що Пекін, вважаючи Тайвань своєю територією, запропонував поставити вакцини, проте Тайбей відмовився і збрехав про перешкоду постачання. Пан Ван також зазначив, що влада Тайваню заради власних цілей маніпулює інформацією щодо поставок вакцин [89]. Не варто забувати, що уряд Китаю неодноразово наголошував на готовності військових дій у разі ескалації питання довкола Тайваню. Сьогодні така риторика Пекіна видається значно серйознішою, зважаючи на події в Гонконзі.

В контексті такої достатньо агресивної політики Китаю, Японії не залишиться іншого вибору, окрім як підготуватися до захисту у разі конфлікту в регіоні Тайванської протоки. Географічна близькість до Тайваню – лише

сотня кілометрів відділяє острів від найпівденнішої точки Японії – робить ймовірність конфлікту дуже реальною для Сил самооборони Японії. Крім того, на Окінаві знаходиться велика кількість збройних сил США, що робить його ймовірною відправною точкою для будь-якої допомоги США в обороні Тайваню. Віце прем'єр-міністр Японії Таро Асо під час своєї доповіді перед сеймом 5 липня, відзначив, що військова криза довкола Тайваню загрожуватиме виживанню Японії. Не слід також забувати, що Китай залишається одним з найбільших торговельних партнерів.

Регіональний військовий баланс навколо Японії сьогодні стрімко змінюється на користь Китаю. Зіткнення між Пекіном і Токіо через довготривалу суперечку про суверенітет над островами у Східно-Китайському морі ще десять років тому показали, що Китай готовий використовувати свої морські сили, як берегову охорону, так і флот, на підтримку своїх територіальних претензій. Так само цю готовність підтверджують і події в Гонконзі.

Заступник міністра оборони Японії пан Нобуо Кіші в червні цього року заговорив про зростаючу загрозу з боку китайського та російського співробітництва та заявив, що необхідно державам, зокрема Японії, «прокинутися»[5] від ігнорування тиску Пекіна на Тайвань і захистити цей острів «як демократичну країну». А тодішній міністр оборони Ясухіде Накаяма в своїй розмові із представником Аналітичного Центру Інституту Гудзона поставив під сумнів правильність дотримання Японією політики «одного Китаю». Накаяма також наголосив на зростаючих загрозах, які представляє Китай у космосі, ракетних технологіях, кіберсфері, ядерних і звичайних силах, і сказав, що під керівництвом президента Сі Цзіньпіна характер дій КНР на міжнародній арені має «агресивну, агресивну ... думку і волю» [5]. В Китаї таку риторичку з боку Японії сприйняли дуже критично і відповіли, що Японія як суверенна держава не повинна втручатися у внутрішні справи КНР, а також не порушувати спільну заяву 1972 року, оскільки це безвідповідально та небезпечно.

Реагуючи на нову небезпеку з боку Китаю, Японія вперше зазначила в своїй Білій книзі оборони 2021 року про роль Тайваню та Тайванської протоки у гарантуванні національної безпеки. В книзі зазначається, що неодноразові вторгнення китайських кораблів і літаків навколо острівної держави та в японські територіальні води (див Додаток Д) створили «ситуацію з відчуттям кризи більше, ніж будь-коли раніше» [13]. «Стабілізація ситуації навколо Тайваню важлива для безпеки Японії та стабільності міжнародного співтовариства. Тому нам необхідно приділяти пильну увагу ситуації з відчуттям кризи як ніколи раніше» [13], – йдеться у Білій книзі.

Зростаюча стурбованість Японії залякуванням Китаю своїх сусідів викликала зрушення до більшої готовності публічно узгоджувати свої національні інтереси з безпекою Тайваню. В останні місяці Токіо публікує все більш сміливі заяви про підтримку Тайваню проти китайського залякування, навіть натякаючи на ймовірну військову підтримку під час потенційних бойових дій [6]. В плані протидії Китаю в цьому регіоні Японія підтримує продаж зброї США та операції зі свободи навігації в Тайванській протоці, що вважаються важливою протидією китайцям.

Така риторика була притаманна не лише адміністрації Йосіхіде Суги, але й новообраному прем'єр-міністру Фуміо Кісіді. Протягом усього кількох днів після його призначення адміністрація Кісиди вирішила надати фінансову підтримку Taiwan Semiconductor Manufacturing Co. для будівництва фабрики з виробництва мікросхем в Японії, щоб зміцнити ланцюги поставок для таких критичних компонентів, як напівпровідники. Проблема довкола Тайваню все більше загострюється і якщо Японія збереже протайванський вектор зовнішньої політики уряд Китаю може піти на радикальні кроки з метою послаблення позицій Японії. Це потенційно включатиме суттєве зниження економічної співпраці між державами [87].

Отже, незважаючи на існуючі проблеми у відносинах Японії з РФ та КНР, уряд намагається підтримувати постійний політичний діалог. Офіційний Токіо зосереджується на сферах які мають потенціал для поглиблення співпраці

уникаючи надмірного загострення двосторонніх суперечок та проблем які б могли негативно вплинути на подальшу співпрацю сторін.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I

Японія приділяє велику увагу політичній співпраці із державами Східної та Південно-Східної Азії. А в останні 5 років активно просуває стратегію ВВІТР, яка дозволить їй розширити свій політичний вплив на більшу кількість держав. Для уряду Японії політична співпраця та підтримка постійного діалогу з союзниками, партнерами та навіть із суперниками є пріоритетною. Високій пріоритетності держав регіону в зовнішньополітичному курсі Японії сприяло:

- по-перше, географічна близькість цих держав;
- по-друге, на тлі кризових та застійних явищ у більшості передових країн Заходу, регіон різко виділяється прискореними темпами політичного та економічного розвитку;
- по-третє сприятливим фактором стало також сировинне та енергетичне багатство країн регіону.

Окрім цього Японія не лише активно бере участь, але і намагається стрімко збільшити свою роль в різноманітних рамкових регіональних організаціях та ініціативах, які часто формуються в мажах ІТР. І хоча такі рамкові угоди рідко створюються із наміром глибшої політичної співпраці, проте участь у них дозволяє налагодити більш стабільні двосторонні відносини і завітати уряди держав в своїй щирості та зацікавленості в подальшій співпраці. Це стосується, в першу чергу, таких форумів як АТЕС, Східно-Азійського саміту, регіональних форумів формату АСЕАН +3. Японська сторона намагається брати активну участь в діяльності цих своєрідних організацій й активно використовувати їх для розвитку свого міжнародного потенціалу і для просування власних поглядів на проблеми регіональної співпраці. Також такі форуми дозволяють Японії сформувати нове коло союзників для протидії китайській експансії й напрацювати достатній політичний вплив для лобіювання власних інтересів.

Окрім цього, Японія також підтримує постійні політичні контакти із державами опонентами, такими як КНР та РФ.

РОЗДІЛ II. ВІЙСЬКОВА СФЕРА ВПЛИВУ ЯПОНІЇ ЯК РЕГІОНІЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

2.1. Аналіз періоду обмеженого військово-промислового розвитку Японії

Впродовж усієї історії Японії як держави військова потуга та здатність обороняти власні володіння були ключовим як для влади так і народу. В період до Другої світової війни Японія переживала швидкі трансформаційні процеси більш відомі як реставрація Мейдзі. Цей період припав на кінець XIX століття початок XX століття йому характерна: швидка індустріалізація, розвиток військово-промислового комплексу, проведення реформ усіх сфер життя, формування японської національної ідентичності та ідеї вищості Японської імперії над рештою світу. Усе це породить в Японії потребу реалізації потенціалу в регіоні, що виллється в ряд війн, в результаті яких Японія отримає значні колоніальні володіння в Азії. Окупує Тайвань та Архіпелаг Пенгу, встановить контроль над Маньчжурією, захопить частину Сахаліну. Напередодні Другої світової війни в 1930-тих роках уся влада де-факто перейшла в руки військових командувачів, які поступово перетворили Імперію Японію в тоталітарну державу.

Вступаючи в Другу світову війну Японія провела успішний блицкриг, захопивши великі території в Океанії та в Індокитаї. Площа імперії в цей перед перевищувала 7 млн км². Проте чим довше тривала війна, тим більші втрати несла Японська Імперія. Отримавши значні втрати під час битви за Мідвей морська авіація Японії так і не змогла оговтатися, що стало початком кінця для Імперії в Другій світовій війні. В останні роки війни Японія була позбавлена майже всіх своїх володінь. В серпні 1945 року після атомного бомбардування Хіросіми та Нагасакі Імператор Японії по національному радіо оголосив про повну та беззаперечну капітуляцію. На користь твердження про сильні позиції військових в Японії цього період свідчить, спроба групи військових вчинити переворот і запобігти трансляції промови імператора Хірохіто. Цей спроба

військового перевороту була невдалою і 2 вересня було підписано Акт про капітуляцію Японії.

Під час війни було закладено основу для окупації союзниками переможеної Японії. Під час конференцій воєнного часу лідери союзних держав Великобританії, Радянського Союзу, Китайської Республіки та США обговорювали, як роззброїти Японію, вчинити з її колоніями (особливо Кореєю та Тайванем), стабілізувати японську економіку і не допустити ремілітаризації держави в майбутньому. Наслідком цих попередніх домовленостей стала ліквідація усіх військових частин та техніки, яка була наявна у Японії на момент підписання Акту про капітуляцію. З цього моменту Окупаційні сили США несли повну відповідальність за захист Японії від зовнішніх загроз. Японія мала лише незначні поліцейські сили для внутрішньої безпеки. Японія в цей період перебувала під винятковим контролем Сполучених Штатів. Була сформована Рада союзників, яка складалася з представників Великої Британії, Радянського Союзу і Китайської Республіки, а очолив її, так само як Верховне командування союзних сил, генерал Дуглас Макартур. Саме генерал Макартур мав остаточні повноваження приймати всі рішення стосовно окупації Японії.

В перші два роки окупації генерал Дуглас Макартур майже повністю контролював японську політику. На цей період припали фундаментальні зміни в політичній та громадянській сферах життя держави. Союзники покарали Японію за її минулий мілітаризм і експансію шляхом судових процесів над низкою військових за вчинення військових злочинів. Частину підсудних було страчено, інших засуджено до довічного ув'язнення. У той же час Верховне командування союзних сил розпустило японську армію та заборонило колишнім військовим брати участь у політичному керівництві в новоствореному уряді. В економічній сфері Верховне командування союзних сил запровадило земельну реформу, покликану принести користь фермерам-орендарям та зменшити владу багатих землевласників, більшість яких виступали за війну та підтримували японський експансіонізм у 1930-х роках. Макартур також намагався розформувати великі японські бізнес-конгломерати,

дзайбацу, в рамках зусиль по перетворенню економіки на капіталістичну систему вільного ринку [71].

На відміну від Західної Німеччини, якій було дозволено написати власну конституцію, хоч і під контролем з боку окупаційних сил, Японії такого привілею надано не було. Причина такого різного підходу до Німеччини та Японії була в тому, що навіть після капітуляції в Японії досі був діючий уряд; у всіх своїх розгалуженнях, на всіх рівнях японський уряд все ще існував. У Німеччині ж більшість урядових структур було знищено на момент її захоплення. Тому підхід до окупації в Японії, повністю відрізнявся від встановлення військового уряду в Німеччині. У результатів чого військову окупацію і створення окупаційного уряду було змінено на встановлення контролю над існуючим, а згодом і новоутвореним японським урядом [61]. Було також прийняте рішення зберегти інститут імператора. В цей період було ліквідовано військово-промисловий комплекс Японії. Обмежено права Міністерства внутрішніх справ, скасовано широкі права поліції, проведено її децентралізацію.

Перші повоєнні роки були періодом швидких соціальних та інституційних змін, які були запозиченні та засновані на іноземних моделях. В основі нової японської конституції лежать конституційні акти Великої Британії та конституція Пруссії [36]. Ця конституція змінила попередню авторитарну систему Японії з квазіабсолютної монархії на форму ліберальної демократії з політичною системою, заснованою на парламенті. Нова конституція гарантує громадянські права та права людини. Імператор отримав статус символу держави та єдності народу. Окрім цього, в нову конституцію включено 9 статтю, в якій говориться, що Японія назавжди відмовляється від війни як інструменту врегулювання міжнародних суперечок і заявляє, що Японія більше ніколи не підтримуватиме «сухопутні, морські, повітряні сили чи інший військовий потенціал» [107].

Ще до прийняття нової конституції в Японії проводилися активні заходи із репатріації, демобілізації та демілітаризації. На момент капітуляції не була

відома точна кількість японського контингенту; під час демобілізації виявилось, що лише на японських островах дислокувалося сумарно більше 3,5 тис осіб. Причиною відсутності точних даних було розпорошене розміщення японських військ закордоном. Японська армія була розташована по широкій дузі від Маньчжурії до Соломонових островів і по островах центральної та південно-західної частини Тихого океану. Лише із завершенням повної демобілізації населення в грудні 1946 року стало достовірно відомо, що всього японська армія на момент капітуляції складалася з близько 7 млн осіб, як в межах японських островів так і закордоном (Див. Додаток А).

У своєму рапорті про просування демобілізації генерал Макартур також вказав про 12 тис знищених та вилучених літальних апаратів, цілий ряд різноманітної зброї, амуніції, боєприпасів, сухопутної військової техніки та засобів пересування (Див Додаток Б). Останньою проходила демілітаризація військово-морських сил. До жовтня 1947 року було знищено майже 3 тис самовбивчих кораблів, підводних човнів та людино-торпед [78]. Більш частину військово-морського флоту було використано для репатріації японських полонених та розмінування морських просторів. Наприкінці операцій із репатріації та розмінування, судна, які залишилися (див Додаток В) були поділені між Союзними державами.

Японські компанії зобов'язали утилізувати ті кораблі, що були пошкоджені, але досі на плаву. Їх було розібрано, отриману сталь та інші метали, які залишилися, передали уряду Японії для їх повторного використання в мирних цілях. В січні 1949 року ВМС США повідомили, що остання програма демілітаризації Японії була завершена. Складніша ситуація була із репатріацією лише до кінця 1945 року з Південної Кореї, островів Південного моря, Північного Китаю та Окінави додому повернулося 960 000 японців, по 480 000 солдатів і цивільних. Репатріація японців тривала аж до кінця 1976 року. Загальна кількість репатрійованих громадян становила 6 290 000, у тому числі 3 110 000 військовослужбовців і 3 180 000 цивільних.

По завершенню війни в Японії бушували сильні пацифістські настрої серед населення. Серед населення знайшла відгук нова пацифістська конституція з її 9 статтею. Імплементація цієї статті була можлива лише завдяки гарантіям безпеки, наданим американською окупацією, але ідеалізм цього параграфа був розбитий реаліями холодної війни [1]. Після прийняття нової конституції та обрання пацифізму як основи існування нової держави перед Японією і світом постала нова проблема у вигляді поширення комунізму та початку холодної війни та формування біполярної системи. Японія в цей період мала в своєму розпорядженні лише невелику кількість внутрішньої поліції, яка займалася забезпеченням внутрішнього порядку та боротьбою із злочинністю. Однак через холодну війну напруженість в Європі та Азії зростала, а часті страйки та демонстрації лівих в Японії спонукали деяких консервативних лідерів поставити під сумнів односторонню відмову від усіх військових можливостей.

Ці настрої посилювалися після початку війни на Корейському півострові. Коли більшість окупаційних сил США, які повинні були гарантувати безпеку Японії, була передислокована на Корейській півострів, залишивши Японію фактично беззахисною. Щоб заповнити військовий вакуум країни та забезпечити національну обороноздатність окупаційний уряд надав рекомендацію санкціонувати збільшення резерву національної поліції та оснастити її легкою стрілецькою зброєю. Відтепер резерв національної поліції складав 75 тис чоловік, а японську берегову охорону було збільшено до 8 тис осіб [53].

Незважаючи на напружену ситуацію на Корейському півострові, окупація Японії союзниками закінчилася після підписання 8 вересня 1951 року Сан-Франциського договору, який набрав чинності 28 квітня 1952 року, таким чином відновивши суверенітет Японії. В день підписання мирного договору було також підписано Договір про безпеку між США та Японією. Договір дозволяв військам Сполучених Штатів, дислокованим в Японії, боротися із зовнішньою агресією проти Японії, тоді як японські наземні та морські сили

боролися з внутрішніми загрозами та природними катаклізмами. Сполученим Штатам було дозволено діяти заради підтримки миру в Східній Азії, і вони могли застосувати свою силу для врегулювання внутрішніх конфліктів. В наслідок підписання цього договору США почали зменшувати свою військову присутність на більшості території Японії, окрім окупованої Окінави. Природно, що в середині 1952 року резерв національної поліції був розширений до 110 тис осіб і перейменований у Національні сили безпеки, тоді ж було засновано сили прибережної безпеки [92].

І хоча в середині XX століття в Японії відбувалися незначні кроки до відновлення власного потенціалу самооборони, все ж був встановлений суворий цивільний контроль над збройними силами, щоб не допустити повернення військовим переважаючої політичної влади. Це означало, що солдати, моряки та військовослужбовці не можуть бути залучені до політичної діяльності. Таким чином в Японії було запроваджено систему безкомпромісного цивільного контролю, а ЯССО були створені і повинні діяти лише згідно із волею народу.

Корейська війна показала наскільки насправді беззахисною є Японія перед зовнішніми небезпеками. Вона стала відправною точкою, з якої можна почати відлік кроків Японії на шляху повільного, проте впевненого, розвитку внутрішніх сил самооборони. Кожна наступна зміна назви цих структур та їх місії розмивала межі 9 статті Конституції 1947 року. Це посилювало внутрішні тертя між автономістами, які бажали переозброєння і антимілітаристами, які не хотіли щоб держава стала учасником нової війни. Антимілітаристи зокрема виступали і проти військового захисту США, який гарантував Японії її безпеку. Розуміючи необхідність наявності власних формування для захисту держави, в червні 1954 року було впроваджено Закон про заснування Міністерства оборони [110] та Закон про сили самооборони [108].

За допомогою цих двох закон було створено нормативно-правову базу для подальшого розвитку потенціалу з самооборони. Перший закон ініціював перетворення Ради національної безпеки в Японське оборонне агентство,

визначив обов'язки та сферу діяльності нового формування. Законом про сили самооборони було реорганізовано Національні сили самооборони і на їх базі створено Японські сухопутні сили самооборони, які є де-факто післявоєнною японською армією. Прибережні сили безпеки були реорганізовані в Японські морські сили самооборони, які є де-факто ВМС Японії. Було створено Японські повітряні сили самооборони нової гілки Японських сил самооборони. Новий закон також створював об'єднаний штаб, головою якого було призначено генерала Кейзо Хаясі він став професійним керівником трьох відділень Сил самооборони. Ці закони також визначали, що усі новостворені формування самооборони знаходяться під безпосереднім командуванням прем'єр-міністра.

Протягом усього післявоєнного періоду Сьова, японці були невисокої думки про новостворені Сили самооборони. В них вбачали рудимент імперської армії, яка стала причиною тяжких втрат і принизливої капітуляції під час Другої світової війни. Їх вважали «податковими злодіями» (*zeikin dorobo*) [85] через те, що їх утримання вважали дорогим та непотрібним. Таким чином, ЯССО все ще намагався знайти своє місце в японському суспільстві та заслужити повагу та довіру з боку громадськості. В свою чергу новостворене Японське оборонне агентство, мало значно менший політичний вплив на відміну від цивільних міністерств [58]. Хоча ЯССО були добре оснащеними і складалися із добре натренованого особового складу, але вони в основному відігравали допоміжну роль в протистоянні США проти радянської загрози в регіоні.

Завдяки рекордно швидкому економічному приросту під час японського економічного дива держава вже до кінця 1960-х років повернула собі статус великої держави і статус другої світової економіки. Однак через обмежену військову міць Японія мала непропорційний економічний, політичний і військовий вплив у світі. В січні 1960 року уряд Японії домігся перегляду Договору про безпеку 1951 року. В результаті згідно із новим договором дві держави тепер мали взаємні зобов'язання щодо оборони. Ця угода вимагає від США попередньо інформувати Японію про мобілізацію армії США і не

втручатися у внутрішні справи Японії. Таким чином було створено військовий союз між Японією та США.

В цей період підрозділи ЯССО не могли брати участь в закордонних операціях і надавати повномасштабну підтримку США у разі нападу на них. Таким чином, військова допомога Японії Штатам обмежувалася наданням техніки та озброєння і фінансовими внесками. Така політика уряду Японії згодом отримає назву «дипломатія чекової книжки» [104]. На початку 1990-х років нездатність Японії виконати умови цього договору стане причиною певного напруження у відносинах із США а також зміни ставлення політичних кіл та громадськості до ЯССО.

Під час війни в Перській затоці Японія зробила фінансовий внесок у розмірі 10 млрд доларів і надіслала військову техніку як допомогу Сполученим Штатам [72]. Але серед політичних кіл та населення нездатність Японії виконати умови Договору про безпеку і відправити війська на підтримку США була розцінена як велике приниження. Стало зрозуміло, що дипломатія чекової книжки не приносить Японії міжнародної поваги та визнання. Крім того, навіть та підтримка, яку держава змогла надати США, не була значною, що теж викликало розчарування. Нездатність Японії адекватно реагувати на виклики та небезпеки, які з'являлися, створила ще більше невдоволення та недовіру до ЯССО. Нездатність уряду ефективно використовувати наявні сили для допомоги союзникам, протидії небезпекам та подолання наслідків природних катастроф [58] створило у суспільстві запит, який потребував відповіді. Це й стало вирішальним при формування нової політики щодо ЯССО їх обов'язків та використання.

Зміна ролі ЯССО в Японії відбувалася на фоні зміни імператора та початку епохи Хенсей. В цей же період змінилося і ставлення громадськості до Сил самооборони. В цей період популярним описом змін була фраза про те, що «ЯССО перетворилося з структури, яка не робить нічого до структури, що робить все» [58]. В останнє десятиліття XX століття Японія приймала активну діяльність в заходах, спрямованих на розмінування Перської затоки, надання

гуманітарної допомоги та допомоги для подолання наслідків природних катастроф, підтримки міжнародного миру і безпеки та участь у миротворчих операціях [94].

У 1997 році було переглянуто Керівництво щодо оборонного співробітництва Японії та США, що розширило можливості JSDF як тилової підтримки збройних сил США шляхом надання матеріально-технічної підтримки поблизу Японії. В травні 1999 р. був прийнятий Закон про регіональні справи. Згідно з ним, якщо США розпочнуть війну через «регіональні справи» [69] – навіть якщо Японія не зазнає нападу, вона також може брати участь як «тилова підтримка» [69]. Термін «регіональні справи» [69] означає, що «Якщо справи підуть своїм ходом...Японія має можливість мати важливий вплив на наш мир і безпеку в регіоні Японії» [69]. Цей термін ніяк не стосувався географічних регіонів. Цей закон обґрунтовувався за допомогою договору про безпеку і зазначеним у ньому правом на колективну самооборону.

Отже після закінчення Другої світової війни військовий потенціал Японії було майже повністю знищено. Проте постійне міжнародне напруження через холодну війну, війни, які відбувалися в регіоні АТР, сприяли поступовому відновлення японського військово-промислового комплексу. А із закінченням XX століття і виникненням все нових викликів та загроз, процес реставрації військової сфери в Японії отримав новий подих.

2.2. Характеристика сучасного стану японського військово-промислового комплексу

Початком нового етапу розвитку сфери оборони в Японії стало створення у 1997 році тодішньою політичною елітою групи Ніппон Кайгі. Це спільнота, про яку довгий час не було відомо широкій загальності. Члени спільноти ставили перед собою 6 цілей для нового століття. Ці цілі полягають у:

1. Виховування почуття японської єдності та соціальної стабільності, які базуються на Імператорському домі та спільній історії, культурі та традиціях японського народу.

2. Прийняття нової конституції, яка б відповідала новій ері. Відновлення прав на національну оборону, усунення дисбалансу прав та обов'язків, посилення акценту на сімейній системі та послаблення розділення релігії та держави.

3. Впровадження політики, яка захищала б репутацію держави та життя людей. Збільшення суспільного інтересу до політики та уряду, формування більш агресивної позиції в історичних дебатах та кризовому управлінні.

4. Створення освіти, яка виховує почуття японської ідентичності. Вирішення проблем, що існують у японській освітній системі (знуцання, проституція тощо) та встановлення поваги до державного прапора та гімну Японії, а також до національної історії, культури і традиції.

5. Сприяння миру у всьому світі шляхом зміцнення національної безпеки. Посилення оборонної могутності Японії, для ефективної протидії Китаю, Північній Кореї та іншим ворожим державам, збереження та вшанування пам'яті про загиблих у війнах.

Сьогодні це одна із найбільш потужних лобістських організацій. Кількість її членів налічує приблизно 38–40 тис членів станом на 2020 рік по всій Японії існує 47 префектурних відділень і близько 230 місцевих відділень. Серед членів, колишніх членів і афілійованих осіб є незліченна кількість політиків, членів парламенту, міністрів і кілька прем'єр-міністрів. Найбільш відомими її представниками є Таро Асо, Сіндзо Абе та Йосіхіде Суга, усі вони в різні періоди займали посади прем'єр-міністра. Нобуо Кіші, діючий Міністр оборони, є членом групи Ніппон Кайгі [67]. Колишній голова організації Тору Мійоші займав посаду голови Верховного суду Японії. Ніпон Кайгі започаткувала зміну в політичній риториці та суспільній думці щодо розвитку військово-промислового комплексу.

На зламі XX–XXI століть ЯССО брав участь у десятках міжнародних миротворчих операцій, включаючи миротворчу діяльність ООН та допомогу при катастрофах. Сили самооборони почали активно відправляти за кордон із гуманітарними та миротворчими місіями. В основному це були місії в Південно-Східній Азії, Південній Азії та на Близькому Сході. В жовтні 2001 року було прийнято Закон про спеціальні антитерористичні заходи [98]. Причиною прийняття нового закону став теракт 11 вересня 2001 року. Як реакцію на цю подію японський уряд включив боротьбу з тероризмом до цілей ЯССО. Вище згаданий закон дозволяє Японським силам самооборони самостійно вносити свій внесок у міжнародні зусилля щодо запобігання та ліквідації тероризму. Під час виконання службових обов’язків ЯССО може використовувати зброю, щоб захистити себе та інших [98].

Першим випадком використання ЯССО для захисту стала сутичка з шпигунським кораблем Північної Кореї в грудні 2001 року. Ця подія більш відома як битва Амамі-Осіма – це шестигодинна конфронтацією з таємним північнокорейським кораблем-шпигуном. Іноземне судно було важко озброєне і знаходилося в 400 км на північний захід від японського острова Амамі-Осіма [35]. Корабель-шпигун не звернув уваги на попередження японської берегової охорони про вхід у води Японії. А після початку переслідування судно намагалося втекти. Корабель переслідували 12 патрульних катерів і 13 літаків Японської прибережної охорони і 2 есмінці Японських морських сил самооборони. Згодом розвідувальне судно Північної Кореї відкрило вогонь і вибухнувши затонуло через влучний обстріл із катерів ЯПО. Усі 15 членів екіпажу цього судна загинули [35]. Це був перший випадок після Другої світової війни, коли Японія атакувала і потопила іноземний корабель в межах японської території.

Продовжуючи розвивати оборонний потенціал, уряд Японії в 2004 році створив групи спеціального призначення [106] вони підпорядковувалися Японським сухопутним силам самооборони і рахувалися контртерористичними підрозділами. Через існуючий дисбаланс повноважень між державними

органами цивільної влади та силовими структурами, виникла потреба в законодавчому закріпленні керівного апарату ЯССО. Тому в 2006 році уряд Японії ухвалив законопроект, який перетворював Оборонне агентство з дорадчого органу при Кабінеті міністрів на самостійне Міністерство оборони [39]. Закон набрав чинності в січні 2007 року.

Такі активні зміни на рівні законодавства стали можливими завдяки приходу до влади Сіндзо Абе на свій перший прем'єрський термін. Будучи членом Ніппон Кайгі, він підтримував та працював над втіленням цілей цієї організації. Це особливо стосується головної місії Абе – перегляду 9 статті Конституції і її відміни. Впродовж свого першого терміну Сіндзо Абе часто наголошував, що ця стаття не підходить для нової ери. Перший його термін особливо відзначився формуванням позиції Японії щодо розвитку ядерного потенціалу. У 2007 році Сіндзо Абе заявив, що конституція Японії не забороняє володіння ядерною зброєю, якщо вона зведена до мінімуму і є більше тактичною зброєю. Тоді ж секретар кабінету міністрів Ясуо Фукуда висловив подібну заяву. Варто наголосити, що завдяки високому технологічному рівню та великій кількості діючих атомних електростанцій, Японія вважається «потенційною ядерною державою» [55], тобто вона могла б розробити придатну для використання ядерну зброю протягом одного року, якби виникла така необхідність.

Кінець 2000-х років позначився також переглядом Закону про сили самооборони. Відтепер на законодавчому рівні було прийняте рішення про застосування ЯССО не лише для оборони держави, але і для участі в закордонних операціях, перша з яких стосувалася боротьби з морським піратством. Це докорінно змінило характер самих сил оборони, оскільки вони перестали бути формуваннями лише для оборони. Окрім цього, була створена перша післявоєнна закордонна база в Джибуті (Сомалі). Це фактично стало показником того, що Японія в повній мірі готова розвивати власний військовий потенціал, а також використовувати його [69].

З 2010 року Японія почала активно працювати над відновленням статусу потужної військової держави. Японія активно підвищувала ЯССО в своїй зовнішній політиці. Керівництво японської національної оборонної програми 2010 року змінило її оборонну політику з фокусу на колишній Радянський Союз на Китай [15]. Після десятиліття скорочень оборонних витрат Японія у 2013 році збільшила свій оборонний бюджет. У грудні того ж року Кабінет міністрів Японії вперше затвердив Стратегію національної безпеки. Причиною такого стрімкого нарощення військової сили Японією стало: використання Китаєм військ в небі та на морі. Метою таких дій КНР було в односторонньому порядку змінити статус-кво в Південно-Китайському та Східно-Китайському морях. Уряд Японії обґрунтовував необхідність військового відродження китайською загрозою та твердженнями Пекіну, які несумісні із встановленим порядком в регіоні. А також тим, що Китаю не вистачає прозорості своєї військової політики та політики національної безпеки [96].

В цей період японці стурбовані також поступовим зниженням прихильності Сполучених Штатів, які все менше підтримували Японію в багатополлярному світі. Таким чином, з 2010 року Японія перейшла до більш автономної політики безпеки, зберігаючи при цьому американо-японський альянс [16]. Японія розширила свої технологічні можливості, завдяки розробці власних ракет великої дальності і модифікації двох есмінців класу Ізумо, які є де-факто авіаносцями. Кожен з них може переносити десять багатоцільових винищувачів-бомбардувальників п'ятого покоління F-35 [16]. Незважаючи на активне формування власних військових сил, роль японсько-американського військового політичного союзу відіграє для Токіо значну роль. Станом на 2013 рік в Японії, в більшій мірі на Окінаві, розквартировувалося близько 50 000 американських військових. Більша частина утримання військових США в цей час лежить на Японії. Токіо сплачує 75% (4,4 мільярда доларів) усіх витрат на розміщення американських військових баз. Для Японії розміщення військового контингенту штатів означає статус і забезпечує ключову позицію в

гарантуванні безпеки не лише в регіоні Тихого океану, але й Індійського океану також.

Найбільш разючі зміни у політиці оборони в Японії відбулися після повторного обрання Сіндзо Абе прем'єром. Його друга каденція відзначилася серйозними змінами в політичній риторичі щодо ЯССО. По-перше в грудні 2013 року було створено Раду національної безпеки [60] з метою координації політики уряду Японії щодо національної безпеки. А вже в червні наступного року Абе і його кабінет домоглися скасування довготривалої заборони на участь японських військ у бойових діях за кордоном [62]. Це було спрямовано на посилення японського потенціалу на тлі постійно зростаючої китайської військової агресії та ядерної програми Північної Кореї. Окрім цього, тодішній уряд додав до Закону про сили самооборони положення, що стосувалися нормативно правового регулювання діяльності сил самооборони закордоном та створили своєрідний кримінальний кодекс для активного персоналу Японії закордоном, оскільки окремого військового кримінального кодексу в Японії немає [46].

Наступним важливим кроком для відновлення японської військової міцності стало переформатування у 2015 році японсько-американського безпекового союзу з регіонального, виключно оборонного, на глобальний альянс із посиленою міжнародною координацією сторін. Це прибрало положення договору, яке обмежувало діяльність союзу Японією та її околицями. Що дозволило Японії пізніше взяти на себе лідируючу роль в ІТР. Формуванню японського військового лідерства в регіоні послужило також прийняття у вересні того ж року японського військового законодавства. Це була серія законів, які дозволяють Японським силам самооборони здійснювати та надавати підтримку союзникам у разі військового конфлікту. Ці закони також дозволяють військам ЯССО захищати військові бази, техніку чи контингент, який сприяє обороні Японії. Висуваючи ці закони уряд Японії наголошував, що причина не в бажанні воювати, а в разі необхідності прийти на допомогу союзникам. Оскільки бездіяльність послабить союзи та поставить під загрозу

Японію і її міжнародний статус [49]. Це були найширші зміни в сфері оборони з часів Другої світової війни.

В цей час починається формування та активна популяризація стратегії «Вільного та відкритого Індो-Тихоокеанського регіону». Ця стратегія сформована за принципом, вільного переміщення будь-якої країни через Індійський і Тихий океан з Азії в Африку в економічних цілях. Головною ідеєю цієї стратегії стало те, що впроваджуючи та охороняючи верховенство права в океанах, можна сприяти миру, стабільності та процвітання. Стратегія ВВІТР стала офіційною політикою Японії та Сполучених Штатів у 2017 році [66]. Її було створено на протигагу китайській ініціативі «Один пояс і шлях», де Китай прагне стати основним економічним партнером з великим або домінуючим впливом на країни Євразії, Близького Сходу та Африки.

Задля укріплення власних позицій в регіоні Японський уряд докладає зусиль для формування оборонних структур, а також їх оснащення передовими технологіями. При цьому, 9 стаття Конституції залишається незмінною. Проте це не стало на заваді формування, у 2018 році, бригади швидкого реагування. Вона носить назву «Амфібії» і стала симбіозом морських, піхотних та повітряних родів військ. Це елітна десантна бригада швидкого розгортання вона стала першою бригадою такого типу з часів Другої світової війни [50]. Головним її завданням є протидія вторгненню на окуповані острови¹. Ще однією перешкодою при утворення боєздатних сил самооборони для Японії стала глибока демографічна криза. Вона супроводжується значним скорочення кількості народжуваності і низький рівень смертності. Це стало причиною суттєвого старіння нації. Тому уряд Японії в 2018 році прийняв рішення про збільшення критичного віку призову з 26 років до 32 [38]. Окрім цього, Японія займається активною розробкою нових технологій, видів зброї та техніки, які б змогли забезпечити безпеку островам і окупованим територіям. В жовтні 2018 року в Японії розпочато випробування підводного човна «Орю» довжиною 84

1 Окуповані острови – спірні території які не належать Японії [50].

метри і вагою 2950 тон. Це перший підводний човен в Японії, що працює від літій-іонних акумуляторів. Він був розроблений японською компанією Mitsubishi Heavy Industries. Вже в березні 2020 року його було передано японським морським силам самооборони [105].

В сфері оборони Японія мало з якими державами співпрацює, традиційним партнером тут є США. Окрім цього Японія намагається налагодити стосунки з Індією. Про це свідчать спільні військові навчання, які пройшли за участю індійських та японських військовослужбовців у 2018 році. І підписаний 10 вересня 2020 року спільний військовий пакт під назвою «Угода про придбання та перехресне обслуговування». Пакт дозволяє Японським силам самооборони і Збройним силам Індії забезпечувати один одного провізією, паливом і боєприпасами, а також забезпечувати транспортування військ. «Угода також підвищить оперативну сумісність збройних сил Індії та Японії» [29], – йдеться в заяві міністерства оборони Індії. Метою є тісніша співпраця в контексті стратегії ВВІТР та стримування китайського експансіонізму в Азії. Японія вже мала такі угоди з Австралією, Канадою, Францією, Великобританією та США. Сьогодні Японія спрямовує свої зусилля для формування мережі військових союзів за допомогою підписання «Угод про взаємний доступ»[77]. В 2020 році така угода була підписана з Австралією, для Японії це друга угода такого типу, перша була укладена з США в контексті договору про безпеку 1952 року.

Ця угода регулює рамки того, як оборонні сили держав будуть діяти в межах кордонів один одного. Вона регулює діяльність армій держав під час спільних військових навчань та подолання наслідків стихійних лих і надання гуманітарної підтримки [77]. Ця угода встановлює порядок заходів для підтримки швидкого розгортання сил оборони. Вона сприяє тісній співпраці двох держав для досягнення спільних цілей безпеки в ІТР.

На сьогодні Японія є передовою державою в сфері оборони. І хоча частка від ВВП становить лише 1% і не змінювалася з 1976 року, коли її було запроваджено. Завдяки сталому економічному приросту фактична сума

військових витрат постійно зростала [33]. У 1988 році військові витрати Японії становили 3,67 трлн японських ієн, після чого досягли рівня 4 трлн ієн у 1990 році і продовжували зростати протягом 1990-х років. З 2000-х років вони становили близько 5 трлн японських єн, але в останні роки трохи зросли, досягнувши рівня 5,2 трлн єн у 2019 та 2020 роках (Див Додаток Г). Згідно із даними Стокгольмського міжнародного інституту дослідження миру Японія займає дев'яте місце за сумою витрат на оборону. В 2020 році оборонний бюджет Японії становив 49,1 млрд доларів США. Сума оборонних витрат десяти країн, зокрема США, КНР, Індії, РФ, Японії та інших (див Додаток Д) складає 75% від загальносвітових витрат на оборону. В регіоні Азії та Океанії Японія посідає третю сходинку за цим же показником; випереджують її лише Китай та Індія (див. Додаток Е).

За оцінками експертів Японія займає 5 місце в глобальному рейтингу за рівнем військової потуги [65]. Окрім цього, держава також є великим імпортером зброї, за 2020 рік на придбання різних типів озброєння, літаків, бронетехніки, артилерії, радіолокаційних систем, ракет та кораблів, призначених для військового використання, Японія витратила 724 мільйони доларів США [26]. При цьому загальна кількість осіб, які знаходяться на службу є достатньо невеликою лише 319 тис чоловік – сюди входить 250 тис активних військовослужбовців, 55 тис осіб резерву і ще близько 14 тис осіб, що є частиною воєнізованих організацій (див. Додаток Ж).

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II

Отже, після Другої світової війни військово-промислову галузь і військовий контингент Японії було майже повністю розформовано. Після проведення масштабної демілітаризації в Японії залишилися тільки вкрай необхідні, але мінімальні сили національної поліції. Військову безпеку Японії забезпечували США аж до війни в Перській затоці і поступового процесу віддалення США з регіону АТР. Після чого розвиток Японських сил самооборони отримав нове дихання і став одним із пріоритетних векторів нових урядів.

В XXI столітті сили ЯССО, незважаючи на свою нечисельність, є одними із найпотужніших в світі. А витрати Японії на оборону, хоч і не перевищують 1 % від ВВП, проте є вищими за витрати на оборону більшості країн. Для Японії військовий вимір регіонального лідерства є важливим в контексті укріплення власних позицій в регіоні та протидії опонентам. Японський уряд докладає значних зусиль для формування сучасних оборонних структур, а також їх оснащення передовими технологіями. В останні 10 років Японія активно працює в напрямку відновлення традиційних військово-морських та повітряних родів військ, так само як і створення суміжних бригад спеціального призначення, як наприклад морський десант.

Окрім цього, важливим є забезпечення безпеки власних територій. Це пояснюється присутністю в регіоні таких держав, як КНР та РФ. Обидві є державами ядерного клубу. При цьому, як вже зазначалося раніше, з обома цими державами Японія має активний територіальний спір, що дестабілізує і так достатньо хиткий баланс регіону. А через певне дистанціювання США з регіону, в період президенства Д. Трампа перед Японією постала необхідність гарантування власної безпеки та реалізації стратегії регіонального лідерства.

РОЗДІЛ III. ЕКОНОМІЧНИЙ ПОЛЮС ЯПОНСЬКОГО РЕГІОНАЛЬНОГО ЛІДЕРСТВА

3.1. Структура економіки Японії та роль транснаціональних корпорацій

Японія за площею відноситься до держав середнього розміру. Незважаючи на достатньо малу площу, за кількістю населення держава є однією з найбільших. Це стає причиною значного перенаселення і високої густоти населення. Політико-географічне положення Японії є достатньо неоднозначним, адже з одного боку Японія розташована на островах і це означає гостру нестачу територій, і, як наслідок, обмежену кількість природних ресурсів. З іншого боку, враховуючи активні темпи розвитку АТР це дозволяє державі брати активну участь в регіональних ініціативах й налагоджувати тісну співпрацю з новими індустріальними країнами.

Сьогодні Японія – одна із провідних держав сучасного світу із однією з найпотужніших економік. Держава довгий час займає третє місце в світовому рейтингу ВВП по номіналу (Див Додаток П). В 2019–2018 роках ВВП Японії досягло показника в 5 трлн доларів США. І хоча криза COVID-19 має значний негативний вплив на світову економіку Японії вдалося втримати надмірне падіння власної економіки. ВВП Японії в 2020 році знизився до показника 2017 року – 4.9 трлн доларів США [18]. В останні 5 років для економіки Японії є достатньо характерним незначні зміни в показниках ВВП (див Додаток П). Тому такі зміни, хоч і достатньо суттєві, проте не критичні для держави. Секторально найбільша частка ВВП Японії припадає на сферу послуг, близько 69%, в свою чергу, на промисловість і сільське господарство припадає 30% та 1% відповідно [40].

Досліджуючи економічний розвиток Японії як провідної держави в регіоні можна помітити, що незважаючи на суттєві втрати Японії після поразки в Другій світовій війні їй вдалося достатньо швидко вибудувати нову стратегію

внутрішньої та зовнішньої політики. Особливо враховуючи те, що після 1945 року, було перекроєно її географію і державний устрій. Тут було сформовано традиційну в Європі конституційну монархію. Хоча такий лад непритаманний азійським державам, Японії вдалося не лише вдало інтегрувати цю систему в кодифікацію традицій і норм, які століттями формувалися тут, але і успішно розвиватися як провідній державі АТР [103]. Це сприяло тому, що Японія стала симбіозом традиційного азійського суспільства та класичної демократичної європейської традиції. Завдяки чому Японія, після вступу до ООН, виступила в ролі своєрідного містка між Заходом та Сходом. Як наслідок, в Японії вбачали привабливого економічного партнера не лише держави регіону, які в більшості своїй знаходяться на значно нижчому рівні економічного розвитку, але і бажаним партнером для країн Американського континенту та Європи, завдяки чому Японія була активно залучена в міжнародні відносини. Важливим фактором тут стало стратегічне партнерство Японії та США, яке в регіональному вимірі є ключовим для обох сторін.

Японія є однією з найбільших виробників автомобілів та суден, а також комплектуючих та запчастин до них. Саме автомобіле- та суднобудування забезпечило стрімкий розвиток японської економіки після поразки в Другій світовій війні. І до сьогодні продукція автомобілебудування залишається головною статтею експорту Японії. Провідними автомобільними компаніями, які виробляють та поставляють продукцію на міжнародних ринках, є Toyota Motor Corporation, Mitsubishi Motors Corporation, Nissan Motor Co., Ltd., Suzuki Motor Corporation [91]. Недоліком цих галузей є відсутність необхідної сировини на території Японії. Це породжує необхідність її імпорту і робить ці галузі залежними від імпорту сировини. Проте це не заважає державі активно розвивати сферу автомобілебудування. П'ять автомобільних корпорацій входять до рейтингу десяти найбільших світових автомобілебудівних компаній. А в 2020 році Японська корпорація Toyota стала найбільшим світовим виробником автомобілів, випередивши Volkswagen. За минулий рік Toyota було

продано 9,53 млн автомобілів тоді як Volkswagen було продано лише 9,31 млн [11].

Ще однією традиційною галуззю важкої промисловості в Японії є суднобудування. Провідними японськими компаніями є Sasebo Heavy Industries Co., Ltd., Mitsubishi Heavy Industries, Kawasaki Heavy Industries, Ltd. та Юніверсал. Після 1945 року завдяки швидкому вдосконаленні суднобудівної техніки Японія стала світовим лідером з виробництва вантажних суден. Проте після нафтового шоку 70-х років попит на великі танкери впав, це спричинило різке падіння японського виробництва. Хоча японським компаніям і вдалося оговтатися від цього потрясіння, проте на ринок вийшли нові компанії Південної Кореї та Китаю і Японія втратила монополію у сфері вантажного суднобудування. Навіть сьогодні провідним постачальником багатотоннажних вантажних танкерів на світовий ринок є Південнокорейська компанія Hyundai Heavy Industries. Вона виробляє більше 10% усіх кораблів та суден у світі. На сьогодні Японія виробляє близько 35% усіх кораблів у світі.

Японія – лідер світової чорної металургії. Сьогодні в Японії діє десять металургійних заводів як продукують високоякісну сталь. Майже всі металургійні заводи розміщені у портових містах, так як орієнтовані на імпортовану сировину. Залізну руду Японія закупляє з Індії, Австралії, ПАР, Чилі. Щороку виплавляють понад 100 млн т сталі, що становить близько 14% від світового випуску [97]. Сталь є також важливою статтею експорту. Її експортують в основному в межах регіону, в кількісному співвідношенні Японія експортує лише половину сталі від експорту Китаю. Проте завдяки значно кращій технології її виробництва японська сталь є значно якісніша. Основні імпортери японської сталі це Республіка Корея, Тайвань та сам Китай. Електронна промисловість сьогодні, хоч і вважається традиційною для Японії, всі більше відходить на другий план. Незважаючи на те, що багато світових компаній електроніки походять саме із Японії, їх популярність з кожним роком знижуються. На заміну приходять виробники електротехніки з Південної Кореї, Китаю, Тайваню та Сполучених Штатів.

Незважаючи на високий рівень розвитку важкої промисловості, Японія в період трансформації світової економіки і розвитку нових галузей зробила ставку на сферу послуг, зокрема фінансовий сектор та на сферу технічних і технологічних розробок куди пізніше інтегрували робототехніку та ШІ [103]. Завдяки цьому сьогодні можна говорити про Японію як передову технологічну державу світу, про Японське економічне диво і її амбіції не лише в напрямку регіонального, але і світового лідерства.

Важливим фактором сучасного статусу Японії як провідної держави регіону є також її науково-технічний потенціал. Фактично, сьогодні, в регіоні АТР саме Японія є однією з найбільш успішних держав в сфері новітніх технологій, енергозбереження, робототехніки, медицини та дослідження космосу. Японські науковці, використовуючи досвід минулого, успішно працюють в сфері покращення якості життя громадян та захисту оточуючого середовища. Вони проєктують та збирають екологічно безпечні двигуни для автомобілів. Більше третини авто, які виробляються в Японії є еkleктичними [103]. У країні створюють роботів та більш ефективні медичні препарати. Усьому цьому передувала масова скупівля Японцями патентів та ліцензій на нові розробки в західних колег, які продавалися за безцінь адже ніхто не вбачав в Японії потенційного конкурента. Завдяки цьому державі вдалося напрацювати власну базу НДДКР й значно випередити захід в розвитку та впровадженні новітніх технологій в щоденне життя, а також стати однією з провідних держав, що займаються їх експортом закордон.

3.2. Японська економічна дипломатія

Японія після відновлення своєї економіки зосередила свою увагу переважно на співпраці із провідними державами західного світу. Вона підтримувала тісні економічні відносини із США та ЄС. Із початком нового століття та завершенням біполярної епохи перед Японією постала необхідність виробити нову стратегію не лише зовнішньої політики, але і економічної

дипломатії. Така необхідність виникла через кризові явища, стагнацію та поступове падіння приросту ВВП в колись потужних країнах заходу. На їх фоні швидкий темп розвитку і економічного зростання Азії був значно привабливішим в якості партнерів.

На початку ХХІ століття Японія підписала близько 10 угод про економічну співпрацю та про створення зон вільної торгівлі. Угоди такого типу були підписані з Малайзією, Філіппінами, Сінгапуром, Брунеєм, Індонезією, В'єтнамом, Республікою Кореєю та Індією [14]. Окрім цього Японія стала однією з перших держав не членів АСЕАН, яка підписала з організацією договір про створення ЗВТ. Токіо в цей період окрім формування тісної співпраці в двосторонньому вимірі напрацьовує й співпрацю в межах регіональних організацій, форумів. Це забезпечує глибшу взаємодію Японії з рештою держав АТР. При цьому варто також наголосити, що, створюючи мережу економічних партнерів, Японія не обмежується лише сусідніми державам СА чи НІК. Вона активно залучає до співпраці держави Індокитаю та Індію та Американського континенту.

В регіоні ІТР Японія проявляє все більшу зацікавленість в участі у регіональних економічних ініціативах таких як Східно-азійський форум, АСЕАН, АСЕАН +3, +10, АТЕС та створенні нових зон вільної торгівлі як на двосторонній. В регіоні АТР Японія підтримує активні економічні відносини з Азійськими тиграми: Сінгапуром, Тайванем, Гонконгом та Республікою Кореєю. Підтримуючи з цими державами тісні відносини, Міністерство економіки і промисловості Японії, подаючи щорічні звіти, про обсяги торгівлі виносить їх в окрему групу країн Азійські НІК. За даним Торгової статистики Міністерства фінансів Японії за 2020 рік, сума товарообігу з цими державами поступається лише КНР [43]. Ця група держави займає друге місце за японським експортом і третє за імпортом товарів в Японію, сумарно перевищуючи навіть кількість товарообігу з державами АСЕАН.

Головна мета створення таких тісних економічних альянсів з державами Азії – формування мережі союзників для протидії зростаючого впливу КНР, а

також наявність значних ресурсів робочої сили, яка дає можливість вигідно розташувати тут трудомісткі фабрики. Дешева робоча сила, порівняно низька вартість землі, послуг, ренти, будівництва – забезпечує отримання вищого прибутку ніж в інших регіонах. Важливим чинником пильної уваги Японії до держав ІТР можна вважати і їх відносну стабільність. Більшість країн регіону зробили значні кроки для стабілізації внутрішньодержавної ситуації, що висвітлювалося в утворенні інститутів парламентаризму, зменшенні внутрішніх етнічних конфліктів і міждержавної напруги. Таким чином, стабільність політичних режимів, насамперед у державах АСЕАН, знижує фактор ризику для японських інвесторів.

В останні роки Японія спрямовує свої зусилля на створення багатосторонньої економічної співпраці та багатосторонніх угод про економічне партнерство, які є японськими аналогами договорів про ЗВТ. Стандартний текст такого роду угод формується на засадах взаємного сприяння в галузі торгівлі та інвестицій, захисті прав інвесторів і усунення або зниження митних бар'єрів по домовленому колу товарів і послуг. Одним з останніх суттєвих досягнень японської дипломатії в сфері економіки є підписання договору про утворення ВРЕП. На сьогодні це найбільша зона вільної торгівлі в світі яка охоплює 1/3 світового ВВП і населення планети [64]. В неї входять 10 країн АСЕАН, а також КНР, Японія, Республіка Корея, Австралія та Нова Зеландія. Варто наголосити, що ця ЗВТ охоплює не лише найбільші економіки Східної Азії, але і провідні країни регіону ПСА, що в свою чергу показує високий ступінь зацікавленості Японії в регіоні. Окрім цього, коли в 2017 році США вийшли з ТТП, держави учасники партнерство продовжили роботу на узгодженні деталей угоди. Таким чином у 2018 році угоду про ТТП було названо «Всеосяжна і прогресивна угода про транс-тихоокеанське партнерство або ТТП 11» [14]. Станом на 2021 рік цю угоду підписало 11 держав, з них 8 ратифікували угоду. Таким чином, якщо решта держав ратифікує договір, ТТП 11 стане новою найбільшою зоною вільною торгівлі на неї припадатиме близько 13,5% світового ВВП [8].

При цьому, слід зауважити, що регіональна економічна політика Японії є досить суперечливою в питаннях створення багатосторонніх ЗВТ. З одного боку в програмних заявах практично всіх японських урядів останнього десятиліття декларується прихильність Японії ідеям багатостороннього співробітництва в економічній галузі і максимально можливого усунення бар'єрів для торгівлі та інвестицій у відносинах між країнами регіону на двосторонній і багатосторонній основах. З іншого боку, практичні кроки в цьому напрямку завжди зустрічали неоднозначне ставлення – як ділових кіл, так і політиків, що відображають погляди та інтереси суспільства. Особливо яскраво ця різниця проявляється в позиції щодо питань про зниження або ліквідацію митних і адміністративних бар'єрів у взаємній торгівлі на основі універсальних рішень, прийнятих наднаціональними колективними інститутами.

Окрім роботи над створенням тісних економічних відносин за допомогою укладання ДЕП, Японія активно просуває ідею тісної співпраці між державами ІТР. Для стримування китайської експансії уряд Японії проводить політику інфраструктурного облаштування регіону і докладає зусиль для гарантування свободи судноплавства. В листопаді 2019 року, під час Індो-Тихоокеанського бізнес-форуму в Бангкоку, було оголошено, що Міжнародна фінансова корпорація розвитку США спільно з Австралійським департаментом закордонних справ і торгівлі та Японським банком міжнародного співробітництва заснували інфраструктурний проєкт «BlueDotNetwork»[52]. Це багаторівнева ініціатива, яка орієнтує державні структури, приватний сектор, неурядові організації на створення високоякісної інфраструктури на принципах відкритості. В своїй зовнішній економічній політиці Токіо намагається багато в чому грати на випередження КНР, зокрема, прагнучи до більш тісного залучення АСЕАН в Індо-Тихоокеанський порядок.

Серед позитивних трендів в цьому напрямку, можна відзначити спробу синхронізації підходів Японії та АСЕАН до концепції ІТР в 2018–2019 рр. Країни АСЕАН не входять до числа держав, які, на думку головних

розробників концепції ІТР², є її ключовими учасниками. Однак в Токіо розглядають АСЕАН в якості географічного серця стратегії. Крім того, багато держав-учасники Асоціації мають стійкі економічні зв'язки з Японією, а останнім часом виступають і в якості регіональних партнерів Токіо з питань безпеки.

У травні 2018 р глава МЗС Сінгапуру Вівіан Балакрішнан заявила, що до тих пір, поки принцип центральної ролі АСЕАН не буде чітко зафіксовано в японській стратегії ВВІТР, Сінгапур не має наміру брати участь в заходах, які мають відношення до діяльності четвірки [103]. Подібні погляди зустріли підтримку серед інших держав-учасників АСЕАН: в серпні 2018 року з боку їх представників прозвучали заяви про те, що їм буде складно підтримати стратегію, спрямовану, імовірно, на протидію Китаю. Побоюючись ослаблення своїх позицій в Південно-Східній Азії, уряд С. Абе пішов на компроміс. Принцип провідної ролі АСЕАН у вирішенні регіональних проблем безпеки, необхідність якого неодноразово підкреслювалася членами Асоціації, був оголошений Токіо центром концепції ІТР.

Щоправда, варто все ж зазначити, що японські компанії все ж більше зацікавлені в участі в китайській ініціативі «Пояс і шлях» [103], вони сприймають її як чудову можливість використовувати нову, побудовану за рахунок Китаю інфраструктуру для проникнення на нові ринки. Найімовірніше, саме тиск з боку великого бізнесу і став тим вирішальним фактором, що підштовхнув японську владу зробити крок назустріч Китаю в 2018 році. І дещо віддалитися від ідеї створення єдиного ІТР як інструмента протидії КНР.

3.3. Характеристика економічної співпраці Японії із найбільшими торговими партнерами

2 Так звана четвірка: США, Японія, Індія, Австралія [10].

Економічна співпраця Японії з державами в регіоні є достатньо розрізненою. Завдяки цьому Японії вдається балансувати свою міжнародну торгівлю, не концентруючи свою увагу на лише одній чи двох державах. Це сприяє підвищенню рівня економічної безпеки і знижує ризики залежності від експорту чи імпорту лише в одну державу. В регіоні АТР Японія надає перевагу співпраці із КНР та азійськими тиграми, або як їх називають в Японії, «азійські нові індустріальні країни». Саме на ці держави припадає основна маса зовнішнього товарообігу [43]. При цьому Японія активно шукає нові ринки експорту та імпорту та пошуком нових економічних партнерів.

Провідним торговим партнером Японії, незважаючи на статус опонента, є Китайська Народна Республіка. І хоча політичні відносини між сторонами є достатньо нестабільними через територіальні суперечки і проблеми трактування спільного минулого, на економічну складову це не впливає практично ніяк. Впродовж періоду економічного напруження рівень товарообігу суттєво не змінювався. Він знаходився на відносно одному рівні весь час коли політичні відносини переживали період ескалації. Важливим кроком до збільшення економічної співпраці стало підписання в листопаді 2014 року договору про нормалізацію відносин між сторонами. Це договір ознаменував початок політичної нормалізації відносин, що проявився в збільшенні товарообігу між державами. Цей договір передбачав замороження дискусій щодо спірних територій і спільної історії держав задля налагодження взаємовигідної співпраці та покращення двосторонніх відносин.

Важливим кроком для формування більш тісних економічних відносин стала зустріч на рівні прем'єр-міністрів в жовтні 2018 року [74]. На ній сторони обговорили умови майбутньої співпраці та оголосили про початок нової епохи двостороннього партнерства. Ціллю партнерства було досягнення безпрограшних результатів та стабільного розвитку співпраці. Особливо сторони виділяли економічну та торговельну сфери взаємодії. Під час зустрічі тодішній прем'єр-міністр Сіндзо Абе оголосив про припинення економічної допомоги КНР, яка тривала на той момент вже близько сорока років. Це було

зроблено для збільшення кількості взаємних інвестицій та активізації фінансової галузі. Глави урядів двох найбільших економік Азії наголосили, що прагнуть сформувати нову модель економічного співробітництва між їхніми державами.

По закінченню зустрічі було оголошено укладання трирічної угоди про обмін валюти, не перевищуючи межу в 3,4 трлн. єн (\$ 30,4 млрд.)[84]. Ця угода націлена на підвищення фінансової стабільності обох держав. В окремій заяві КНР і Японія зобов'язалися також розширити свою співпрацю у сфері інновацій. Зокрема, як повідомляється, Абе запропонував запровадити діалог про співробітництво у сфері розвитку для нагляду за спільними інфраструктурними проєктами в інших країнах. Японський банк міжнародного співробітництва та Китайський банк розвитку, також розпочнуть спільне фінансування інфраструктурних проєктів у третіх країнах.

Наступна зустріч представників Японії та Китаю відбулася в 2019 році. Тоді було підписано угоду між Шанхайською фондовою біржею та Японською Групою бірж щодо взаємодії біржових інвестиційних фондів. Це дасть змогу збагатити публічні інвестиційні фонди обох держав та забезпечить інвесторам з обох сторін легший доступ до ринків капіталу один одного. Китай є найбільшим реципієнтом японських зовнішніх інвестицій. В 2019 році сума інвестицій сягнула 12 млрд доларів США [43]. Наступного року незважаючи на кризу спричинену пандемією COVID-19 сума інвестицій критично не знизилася, лише на 1 млрд доларів США (див. Додаток А). Окрім цього Китай є найбільшим експортним ринком і торговим партнером Японії. На нього припадає понад 20% загальної торгівлі Японії [43]. Ознакою того, що китайсько-японські економічні відносини будуть активно розвиватися і в майбутньому стала пандемія. Незважаючи на її несприятливий економічний вплив на світову економіку, в товарообігу між Японією та Китаєм спостерігається зростання особливо в японському експорті до Китаю, що сприяє зменшенню негативного, для Японії балансу в торгівлі (див. Додаток Р).

В Китаю також розміщується близько 8 тис японських підприємств – більше, ніж у будь-якій іншій країні, більше, ніж загальна кількість японських компаній, що працюють у всіх країнах-членах АСЕАН і ця цифра значно перевищує кількість японських фірм у всіх країнах Північної Америки та Європи [22]. Для бізнес-сектору Японії, Китай є незамінним ринком, не лише збуту, але і плацдармом для розміщення нових заводів. В першій половині 2021 року провідні японські компанії, включаючи Toyota і виробника роботів Fanuc, оголосили про нові значні інвестиції в Китаї та розміщення там нових заводів. Про це також заявили японські виробники ключових компонентів персональних комп'ютерів. Причиною стала американсько-китайська торгова війна, яка звільнила частково той відсоток ринку КНР, що раніше був зайнятий американськими компаніями. Інтереси великих ТНК, а також інтереси вітчизняного бізнесу, який отримує досить значний прибуток від китайського туризму, завжди спонукатимуть політиків наполягати на стабільних відносинах з Китаєм.

Атмосфера для кращих економічних відносин на сьогодні є досить сприятливою. Незважаючи на міцні військові зв'язки та зв'язки у сфері безпеки з Вашингтоном, Токіо не підтримав фразу американського президента Дональда Трампа «китайський вірус» [22] для позначення пандемії COVID-19. Японія також відмовилася в свій час приєднатися до торговельної війни США з Китаєм і долучилася до Всеосяжного регіонального економічного партнерства. Для Японії переваги торгівлі з Китаєм та підтримання тісних відносин в економіці переважає над суперечливими політичними позиціями.

Другою державою за сумою товарообігу є Республіка Корея. При цьому якщо із КНР в Японії баланс торгівлі від'ємний, то в торгівлі з РК японський імпорт переважає, а отже сальдо торгівлі додатне. При цьому (див. Додаток С) слід відмітити тенденцію до зниження експорту при достатньо стабільному імпорті. Традиційно в сфері японського експорту до РК переважають нафтопродукти, електротехніка та електроніка, вироби з металу, машини і

хімічні продукти. З Кореї Японія імпортує хімічна продукція, вироби з металу, машини, електричні машини, пластмаси та гума.

Таке зниження експорту пояснюється початком торгової війни та бойкотом японських товарів громадянами РК. Війна розпочалася на фоні заборони уряду РК на ввіз сільськогосподарської продукції та морепродуктів через повідомлення про викид радіоактивної води в океан. Японія подала позов до СОТ наголошуючи, що такі заходи є безпідставними [63]. При цьому рішення першої інстанції СОТ було винесено на користь Японії, а повторне рішення апеляції на користь РК. Після оприлюднення рішення Японія призупинила постачання напівпровідників та матеріалів для їх виготовлення до РК. Японія також виключила Корею з білого списку, тому корейським компаніям доведеться чекати 90 днів для розгляду їх заявки на експорт товарів урядом Японії. Через це понад 1100 товарів піддалися посиленому контролю японських регуляторів.

В останні роки Південна Корея є найбільшим виробником мікросхем та напівпровідників, для телефонів та комп'ютерів, випередивши Японію. Саме в цій галузі, співпраця між державами є ключовою для обох країн. Японія є провідним постачальником матеріалів, котрі необхідні для виробництва цієї продукції. Південнокорейські корпорації залежні від постачання напівпровідників, які необхідні для їх діяльності [101]. Особливо це стосується великих корейських ТНК. Яскравим приклад – це Samsung Electronics яка сьогодні є однією з найбільш успішних корпорацій по випуску електроніки, електротехніки та телефонів, хоча основними її галузями виробництва є суднобудування та важка промисловість

Японські компанії виробляють близько 90% фтористого поліаміду та фоторезистів у світі; обидві речовини використовують для виробництва комп'ютерів та OLED – дисплеїв. Також у Японії виробляється більше ніж 70% фтористого водню у світі. Для підтримки виробництва електротехніки та електроніки і комплектуючих до них, корпорації Південної Кореї імпортують з Японії, більше як 94% усього ввезеного фтористого поліаміду, 92%

фоторезистів та 44% фтористого водню [101]. Через введені обмеження під удар потраплять такі компанії, як Hyundai Motor, POSCO, LG Electronics та Samsung Electronics. Зокрема збитки понесе також компанія Apple, яка залежить від корейського виробництва матриць. Незважаючи на це, уряду РК вдалося провести ряд вдалих переговорів в результаті чого Корейська залежність від японських хімікатів значно знизилася і обмеження їх експорту до Кореї не спричинило великих втрат.

Проблемами на шляху нормалізації відносин та збільшення торгового обороту стають територіальний конфлікт за острови Докдо, суперечка через найменування Японського моря та проблема примусової праці корейців під час другої світової війни. Ці питання постійно стають на заваді поглиблення економічного партнерства. Японія розглядає РК як важливого партнера в контексті співпраці з азійськими НІК, які сумарно є найбільшими реципієнтами Японських інвестицій в Азії. В 2018–2019 роках експорт інвестицій Японії в ці країни в середньому склала 24 млрд доларів США (див. Додаток А). У 2020 році сума експортованих інвестицій, хоч і впала через кризу спричинену пандемією COVID-19 проте азійські тигри залишилися на першому місці. Це ж стосується й японського імпорту інвестицій. З 19 млрд доларів США, які були інвестовані в Японію за 2019–2020 роки [101], 13 млрд доларів США були імпортовані з азійських НІК, що залишає на решту азійських країн лише 5 млрд доларів США. Це свідчить не лише про високий рівень торгівельної співпраці, але і про високий рівень співпраці у фінансовому секторі.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ III

Отже, Японія хоч і залишається провідною державою не лише Азії, але й світу, проте наявна на сьогодні економічна потуга і потенціал Японії не дозволяє говорити про досягнення регіонального лідерства ні на сучасному етапі, ні в короткостроковій перспективі. На перешкоді стає брак ресурсів, особливо фінансових, присутність в регіоні таких країн як КНР та США які активно проводять тут свою економічну політику. На перешкоді досягнення економічного лідерства стає також велика кількість міждержавних претензій та суперечок. Це стосується як територіальних спорів, так і проблем трактування спільного минулого з КНР, РК та РФ. Таким чином Японія не спроможна сформувати тісний альянс з іншими сусідніми державами для досягнення своїх цілей.

Окрім Китаю, Японія найбільше співпрацює з Азійськими тиграми до яких відносяться Гонконг, Тайвань, Республіка Корея, відносини з якою в Японії достатньо напружені через ряд суперечок, і Сінгапур, який хоч і є достатньо високорозвиненою, проте не впливовою державою. Таким чином сьогодні неможна говорити про японське економічне лідерство в АТР.

РОЗДІЛ IV ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ЧИННИК ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА РЕГІОНАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

Цивілізаційний чинник включає в себе роль діаспори та м'якої сили в просування власної політики в регіоні. Діаспора традиційно виконує роль своєрідного рупора, який транслює ідеї та погляди держави-донора емігрантів. Таким чином, розглядаючи діяльність діаспори, увага в основному зосереджується на її впливі на політичний курс держави, де ці діаспори проживають. Яскравим прикладом діяльності таких діаспор і їх політичної волі є китайські худзяо, тобто китайці, які проживають закордоном.

Японські діаспори закордоном є достатньо малочисельними; більшість японських емігрантів виїхали закордон ще в середині минулого століття. І хоча перші роки японці проживали за кордоном тісними діаспорами і майже не асимілювалися, але з плином поколінь відбувався процес поступової асиміляції, міжетнічні шлюби ставали все більш поширеними і все більше нащадків японських іммігрантів мають предків не лише японської національності. Наприклад в Бразилії, де японська діаспора нараховує близько 2 млн осіб [42], в останні роки спостерігається тенденція до міжрасових та міжконфесійних шлюбів (див. Додаток Т). Таким чином частка японців в етнічному складі Бразилії не досягає навіть 1%. В політичному житті японці не проявляють активності і не відіграють значної ролі. На сьогодні серед політиків Бразилії лише одна особа позиціонує себе як бразильський японець.

Друга за величиною діаспора японців знаходиться на території США, проте вони складають заледве 0,5% від усього населення країни [82]. Діаспора японців в США була політично активною в другій половині XIX століття. Тоді велика кількість місцевих японців були членами парламенту та займали посаду сенаторів. Більшість американських японців, що йшли в політику представляли Гавайські острови чи Каліфорнію. Саме в цих двох штатах знаходяться найбільші діаспори японців у США [82]. В останні десять років в американській політиці кількість представників японських мігрантів значно знизилася. Це пояснюється їхньою поступовою інтеграцією із представниками

інших рас та національностей, що призвело до хоч і повільної, але безупинної втрати національної самоідентичності.

Схожа ситуація спостерігається і в інших державах, де присутня достатньо велика кількість японських мігрантів та їх нащадків. Наприклад в Канаді, де за переписом 2018 року проживало близько 110 тис осіб, котрі ідентифікували себе японцями, немає чіткої чи сформованої японської діаспори. Схожа ситуація і з діаспорами в таких державах, як КНР, де за останніми даними проживало 140 тис японців, або в Австралії, де за даними японського міністерства закордонних справ проживає 97 тис осіб японського походження [77]. Участь цих діаспор у політично житті цих країн є достатньо малою або ж геть відсутньою.

Японські діаспори не впливають на внутрішнє життя чи на політичну позицію цих держав на міжнародній арені. Більшість діаспор більше зосереджені на збереженні та передачі наступним поколінням мови, традицій та культури закордоном. Вони підтримують активні культурні зв'язки з історичною батьківщиною, що є притаманним для усіх азійських діаспор. Нікей (японська діаспора) підтримують тісні культурні зв'язки з Японією за допомогою державної організації «Асоціація Нікей та Японців закордоном» [70], а також організацій «Відкривай Нікей». Обидві організації допомагають японцям закордоном вивчати японську мову та традиції, емоційно та духовно возз'єднуватися з країною походження. Ці організації сприяють отриманню туристичних віз для нащадків японських мігрантів, сприяють студентським обмінним програмам та отриманню легальної роботи в Японії. Фактично обидві організації діють суто на культурно-освітньому рівні та не мають реального впливу на державну політику країн, в яких вони знаходяться.

В контексті цивілізаційного чинника значно більш продуктивним та корисним для Японії є використання м'якої сили. Сюди відноситься розповсюдження реклами та популяризація закордоном японської культури, наприклад японських фільмів та серіалів, які називаються дорами. Так продовжується популяризація таких традиційних видів японської культури, як

манги (комікси), аніме, а в період активного розвитку сучасних технологій веб-новел та ранобе.

Уряд Японії активно транслює на міжнародну арену свою культуру та звичаї. Найбільш відомим та успішним став проєкт «Класна Японія» [9]. Вона побудована на тих аспектах японської культури, які можуть видатись цікавими та незвичними для іноземців. «Класна Японія» є частиною більш масштабної стратегії, популяризація Японії як бренду, спрямованої на поширення привабливості держави як унікальної культури у всьому світі. Ціль с проєкту охоплює все: від ігор, манги, аніме та інших форм медійного контенту, моди, комерційних продуктів, японської кухні та традиційної культури аж до роботів, екологічно чистих технологій та інших високотехнологічних промислових продуктів [9]. «Класна Японія» була описана як форма м'якої сили з можливістю опосередковано впливати на поведінку чи інтереси за допомогою культурних чи ідеологічних засобів. Це була перша спроба Японії експортувати власні традиції зокрема сучасну масову та молодіжну культуру, яка стрімко розвивається в Японії [104].

Починаючи з 1980 року, Японія почала нарощувати зусилля, спрямовані на просування свого своєрідного бренду через випуск телевізійного серіалу «Ошин», японської мильної опери. Його безкоштовно розповсюджували за межами Японії і він був добре сприйнятий у 46 країнах. Успіхом «Ошина» та багатьох інших телевізійних шоу Японія успішно утвердила ідею «Класної Японії» як методу поширення та вдосконалення культурного сприйняття країни. В цей же період більше як в 50-ти державах по всьому світі транслювали аніме «Капітан Цубаса», яке зосереджувалося довкола теми спорту і було орієнтоване на хлопців підлітків. Окрім шаленої популярності у вигляді телесеріалу, тираж манги досяг 80 млн примірників. Це був перший серйозний успіх японської м'якої сили в світі. Це аніме вплинуло на вибір кар'єрного шляху багатьох відомих футболістів: серед них – Ліонель Мессі, Зінедін Зідан та Фернандо Торес.

Створений більше 50-ти років тому кіт-робот Дораемон досі залишається відомим широкій світовій публіці. І популярною франшизою для створення іграшок. Бренд Hello Kitty, який було створено в 1970-х роках, став настільки популярним, що перетворився на багатомільярдну франшизу [104], яка і до сьогодні популярна серед дітей різних національностей. Японська компанія відеоігор Nintendo створила в кінці 1980-х років першу скролінгову гру з 2D графікою, яка була названа Супер Маріо Брос. З роками популярність гри виросла настільки, що сьогодні ігри Маріо є найбільш успішною ігровою франшизою всіх років. Було продано більше 758 млн копій ігор. За мотивами гри створено безліч коміксів, манги, аніме та анімованих фільмів. З роками все більша їх кількість транслюється закордоном. Однією із найуспішніших медіа франшиз стала серія манги та аніме Наруто. За період видавництва манги її було офіційно перекладено близько тридцятьма п'ятьма мовами, зокрема і українською, а ліцензію на франшизу видано в більше як 90 країнах. Всього вийшло більше 250 млн примірників по всьому світу [25]. Наруто займає четверте місце за кількістю проданих в світі примірників манги, поступаючись лише досі не завершеним One Piece, Детектив Конан, Гогло13 та завершеному Драгон болу. Манга про Наруто неодноразово з'являлася в списку бестселерів USA Today і The New York Times .

На початку XXI століття, незважаючи на економічні та політичні проблеми «втраченого десятиліття³», культурний вплив Японії розширювався на міжнародному рівні. Окрім популяризації аніме, манги та відеоігор, широкі маси зацікавилися японськими традиціями, зокрема сучасною модою та традиційною кухнею Японії. На передній план вийшла молодіжна культура та японська поп-музика, кіно, архітектури. З'явилося явище ня-каваю, яке до сьогодні популярне серед підлітків у всьому світі. Проєкт «Класна Японія» в цей період досяг свого апогею. Розпочалися академічні ініціативи. Наприклад в Массачусетському технологічному інституті планували створити науково-

3 Кризовий період, на який припадає здування великої фінансової бульбашки, з 1991 по 2001 роки.

дослідний проєкту «Класна Японія»; багато університетів повідомляли про збільшення популярності курсів з японістики [9].

Запровадження проєкту «Класна Японія» також спричинило зміни у культурологічних дослідженнях. В результаті захоплення проєктом японською молодіжною культурою, зокрема школярками, нова хвиля досліджень, яка називається «дівчачі вчення», зосереджується конкретно на досвіді японських дівчат-підлітків. Новим предметом досліджень стала психологія дівчат-підлітків та фемінізму, дорослих японок, а також аналіз дівчачої культури, що включав вивчення різних вуличних стилів японок.

Окрім цього, популярність здобула японська традиційна кухня, а особливо окремі її страви, такі як суші, роли, темпура, рамен, мочі, саке та солодощі з незвичними для західного світу смаками. В світі відкривається дедалі більше спеціалізованих кафе та ресторанів, які подають японську їжу або різні ф'южени⁴.

В останні 10 років проєкт «Класна Японія» є майже неідеальним. На фоні цього в його бік лунає досить жорстка критика та звинувачення у корупції та бездіяльності. У 2017 році журналістка Nikkei Asian Review Юта Сайто розкритикувала амбіції фонду через відсутність стратегії та дисципліни, яка породжує збиткові проєкти. А у 2018 році Japan Today повідомило, що занадто рано вважати цей проєкт некомпетентним або корумпованим, але наразі він, як мінімум, погано працює. Це пояснюється реактивною діяльністю стратегії. На відміну від перших десятиліть свого існування, коли Класна Японія створювала глобальні тренди, сьогодні на фоні все швидшого ритму життя та зміни тенденцій цей проєкт не здатен їх продукувати, лише в міру можливостей відповідати на них.

В 2020 році згідно із світовим аналізом м'якої сили компанії Brand Finance Японія займала 4 місце за індексом глобальної м'якої сили [20]. Під час цього дослідження були опитані більше 54 тис осіб у 87 країнах. Закордоном в

⁴ Страви, які поєднують в собі різні кухні.

Японії вбачають привабливу державу для ведення бізнесу та торгівлі, а також передовою науково-технічною державою. Проводячи аналіз ефективності м'якої сили різних країн, експерти компанії поділили враження та уявлення опитуваних на 7 груп:

- бізнес та торгівля;
- уряд;
- міжнародні відносини;
- культура і спадщина;
- медіа та зв'язок;
- освіта і наука;
- суспільство та цінності.

До кожної з цих груп підібрали ряд тверджень; респондентам необхідно було визначити чи притаманні вони тій чи іншій державі. За результатами опитуваннями респонденти відзначили, що Японія славиться брендами, які люблять у всьому світі, поважає закон та права людини, має високі стандарти та низький рівень корупції, високий рівень безпеки, а також щедрю державу [20].

В цьогорічному (2021 р.) дослідженні Глобального індексу м'якої сили Японія має найефективнішу м'яку силу серед азійських країн і займає друге місце в рейтингу [21], піднявшись на дві позиції з минулого року.

Японія, маючи сильні бренди, достатньо високі споживчі витрати та високий рівень інвестицій у бізнес, посіла перше місце в сегменті «Бізнес і торгівля» [21]. Крім того, в порівнянні з минулим роком покращився показник освіти та науки, в якому Японія тепер теж займає перше місце. Безсумнівно, що будучи світовим лідером у сфері інновацій, Японія, одна з перших держав, яка зрозуміла справжню силу технологій та скористалася її перевагами. При цьому зосереджуючись на прогресі уряд держави не забував необхідність його інтеграції з традиційними цінностями. Завдяки значному прогресу в автоматизації, використанні роботів та інтеграції штучного інтелекту в повсякденне життя Японія, ймовірно, буде розвиватися краще, ніж багато

інших розвинених країн у найближчі роки. Цей успіх особливо помітний на фоні уповільнення державної економіки та значної демографічної кризи.

Згідно з цим рейтингом Японія вважається найбільш екологічно чистою країною в Азії [21]. Хоча Токіо залишається п'ятим у світі джерелом викидів вуглекислого газу та широко критикується за надмірне містобудування та утилізацію ядерних відходів, проте країна випереджає інші азіатські країни у своєму ретельному методі сортування сміття та жорсткій політиці його переробки.

Отже, японська м'яка сила хоч і була достатньо потужною на початку ХХІ століття проте в останні десять років вона втратила свої позиції. Досі японська м'яка сила достатньо потужно діє на міжнародній в сфері просування привабливості внутрішнього бізнесу та інвестицій й іміджу передової технічної та технологічної держави. Що ж стосується культури, сьогодні Японія втратила той імпульс який зберігався з кінця ХХ століття. На зміну культурній експансії Японії прийшли КНР та РК. Цим державам вдається формувати культурні тренди, в той час як Японія спроможна лише слідувати їм.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ IV

Ґрунтуючись на вище наведених даних, цивілізаційний чинник як складова японської стратегії регіонального лідерства розвинутий не в повній мірі. Діаспора Японії слабка та не проявляє значного політичного впливу як на внутрішню політику держав реципієнтів, так і на зовнішньополітичну риторику цих держав. Це, в свою чергу, означає слабке японське лобі в цих державах і відсутність підґрунтя для більш тісного зближення з ними.

Що стосується японської м'якої сили та її культурної експансії, то завдяки вдалим крокам на межі XX–XXI століть уряду Японії вдалося сформувати позитивне бачення своєї держав на міжнародній арені та зацікавити громадськість не лише в японських традиціях та історії, але і посприяти поширенню сучасної японської культури. Завдяки цьому навіть сьогодні молоді багатьох держав цікава японська культура зокрема відеоігри, манги та аніме. І хоча Японія досі отримує привілеї від стратегії Класна Японія, але на сучасному етапі вона є фактично недієвою. Це спричинило спад експорту японської культури і зробило Токіо із держави, яка керувала тенденціями, на ту, що їм слідує. Хоча і це Японії вдається досить складно.

ВИСНОВКИ

Регіональне лідерство будь якої держави складається з чотирьох основних сфер: політичної, економічної, військової та цивілізаційної. Наявність переваги принаймні в двох з них гарантує державі позицію регіонального лідера. Під час написання кваліфікаційної роботи було розглянуто наявність у Японії переваги в цих сферах та можливості називати Японію регіональним лідером.

Було проаналізовано політичний вплив Японії на держави АТР. Розкрито значення політичної співпраці для Японії та причини зосередження уваги Токіо на державах регіону АТР. Наведено основні типи політичної співпраці Японії із іншими гравцями в регіоні. Визначено роль політики в зовнішній стратегії Японії. Виділено три головні алгоритми, за якими діє Японія залежно від того, до якої категорії відноситься держава. Чи є вона союзником, партнером чи опонентом.

Зроблено висновок, що політика – відіграє головну роль в формуванні будь-якої держави як впливового гравця в регіоні. При цьому Японія надає перевагу політичній взаємодії з Азійськими тиграми та менш впливовими державами АТР. Основні політичні кроки Японії в регіоні спрямовані на нівелювання негативного впливу активних конфліктів із сусідніми державами та напрацювання мережі партнерів для протидії політичній експансії КНР. Для цього Японія намагається створювати та підтримувати різні ініціативи. Найбільш значущою в цьому ключі є стратегія Вільного і відкритого Індо-Тихоокеанського регіону. Також Токіо докладас зусиль для багатосторонньої взаємодії в рамках існуючих в Азії форумів та організацій. Це стосується в першу чергу АТЕС, Східно-Азійського саміту, регіональних форумів формату АСЕАН +3 та +10. Японія використовує їх для розвитку свого міжнародного потенціалу і для просування власних поглядів на проблеми регіональної співпраці.

Хоча Японія і проводить свою політику в регіоні АТР досить активно, але необхідність використання міжнародних організацій для поширення власних

ідей свідчить про достатньо низький рівень політичного впливу. Той факт, що головними союзниками Японії в регіоні є невизнаний Тайвань, хоча і економічно розвинений, проте не впливовий, Сінгапур та США, які в останні роки приділяють більше уваги Середньому Сходу, дає зрозуміти, що Японія так і не змогла реалізувати своє політичне лідерство в регіоні. Причинами стали довготривала незацікавленість Японії в державах регіону та її орієнтація на ЄС та США, що можна простежити і на сучасному етапі. До цього слід додати високу конфліктогенність цього регіону, зокрема гострі суперечки щодо трактування спільного минулого та територіальних конфліктів Японії із Китаєм, Південною Кореєю та Росією. Це створило необхідність приділення великої уваги налагодженню взаємодії з цими державами та розвитку політичного діалогу, при цьому не компрометуючи позицію власної держави щодо спірних питань. І звичайно перепорою на шляху до політичного лідерства стало швидке нарощення політичного впливу КНР в регіоні, змагатися з яким Японія на сьогодні просто не має можливості.

Розглянуто сферу військового впливу Японії. В історичному контексті проаналізовано відмову Японії від війни як інструмента здійснення зовнішньої політики. Наведено шлях зміни внутрішніх поглядів, від повної відмови від військових формувань до створення ЯССО та спроб перегляду конституції для відміни дев'ятої статті, яка забороняє створення військово-промислового комплексу. Описано сучасний стан військово-промислового комплексу Японії, його потужностей та можливостей. Охарактеризовано шлях держави від обмеженого розвитку безпекової сфери та військових частин до активної її розбудови.

На основі проведено дослідження було зроблено висновок, що незважаючи на високотехнологічні та професійні війська, Японія на фоні головних опонентів – КНР чи РФ, має достатньо слабкі позиції. Це пояснюється як відсутністю у Токіо ядерної зброї, хоч наявний потенціал для її виготовлення, так і малочисельною армією. Окрім цього необхідність відновлення військової сфери майже з нуля ставить Токіо в набагато більш

невигідне становище, ніж КНР чи РФ. І хоча витрати Японії на оборону є достатньо високими, людський потенціал є надто малим для того, щоб назвати Японію регіональним лідером у військовій сфері.

В процесі написання кваліфікаційної роботи було вивчено структуру економіки Японії. Зроблено аналіз традиційних сфер важкої промисловості, географічного та геополітичного розташування держави. В рамках проведеного дослідження було охарактеризовано економічний розвиток Японії. Від післявоєнної орієнтації на важку промисловість, до виходу на перший план інноваційних технологій, сфери послуг та фінансового сектора. Вивчено роль економічної дипломатії в системі зовнішньої політики та її вплив на роль, яку відіграє держава в регіоні. Також охарактеризовано рівень торговельних відносин між Японією та її головними партнерами. Показано зміну співвідношення експорту та імпорту товарів, встановлено торговельне сальдо. Відстежено динаміку торгівлі Японії з її найбільшими торговими партнерами.

На основі зібраної інформації можна зробити висновок, що реалізований економічний потенціал Японії не дозволяє говорити про досягнення регіонального лідерства ні на сучасному етапі, ні в короткостроковій перспективі. Цьому перешкоджає критичний брак сировини та ресурсів, особливо фінансових. Не сприяє досягненню Японією економічного лідерства також присутність в регіоні КНР США та РФ, які проводять в регіоні свою економічну політику та реалізують власні економічні інтереси. На перешкоді досягнення економічного лідерства стає також велика кількість міждержавних претензій та суперечок, які потребують фінансових вливань для попередження їх дестабілізації.

Досліджено роль цивілізаційного чинника як невід'ємної складової регіонального лідерства. Визначено головні складники цього чинника: вплив діаспори як елемента формування зовнішньої політики держави реципієнта та виконання ролі японського лобі. Проаналізовано роль діаспори як важеля створення позитивної репутації Японії всередині інших держав та її вплив на формування зовнішньополітичного курсу держав проживання. В результаті

було виявлено, що діаспора як складова цивілізаційного лідерства Японії відіграє дуже маленьку роль. Незважаючи на величину діаспори в тій чи іншій країні, політична воля у неї майже відсутня і вона не здатна виступати лобі японських інтересів у державі проживання.

Також було розглянуто складові японської м'якої сили. В процесі дослідження було зроблено висновок, що основа японської м'якої сили – культурна експансія. Незважаючи на активне державне просування та популяризацію японської культури закордоном в кінці XIX століття, цей імпульс досить швидко втратив свою актуальність та ефективність. Японська культурна експансія XXI століття відбувається більше за інерцією, ніж як цілеспрямована зовнішня політика. Ефективність японської м'якої сили дедалі зменшується. В останні 10 років на її зміну прийшла культурна експансія Південної Кореї, яка змогла використати інструменти Японії, але зробивши їх більш універсальними та орієнтованими на закордонного споживача, що перетворило Сеул на одного із найбільших експортерів культури в Азії. Це дозволяє зробити висновок, що Японія не змогла зайняти нішу лідера в цивілізаційній сфері у регіоні АТР.

Отже, підводячи підсумок усього проведеного дослідження, можна зробити висновок, що Японії не вдалося в повній мірі реалізувати стратегію регіонального лідерства. Також варто зазначити, що і в майбутньому самотійно в Японії недостатньо ресурсів для досягнення повномасштабного одноосібного регіонального лідерства. Причиною цьому є брак природних і людських ресурсів, а також присутність в регіоні таких наддержав як КНР та США, зацікавленість регіоном Росією, його висока конфліктогенність. Вікном можливостей для Японії в досягненні регіонального лідерства може стати тісна співпраця з такими великими державами АТР, як США, Індія, Республіка Корея чи Австралія. Лише маючи підтримку ззовні, а також поділивши сфери впливу, ці держави, зокрема Японія, матимуть шанс протистояти експансії Китаю. Незважаючи на високий потенціал, жодна з цих держав не має достатньої

одноосібної політичної, цивілізаційної, і тим паче економічної і військової
потуги, щоб протистояти Китаю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. A Brief History of Japanese Defence in Context. Defending Japan. 2011. URL: <https://defendingjapan.wordpress.com/tag/japan-self-defense-force/> (Last accessed: 10.11.21)
2. Akita Hiroyuki. Ranryu (Strategic Competition of US-Japan and China). Tokio. Nikkei. 2016. 384 p.
3. Brown J. D. J. What would Abe's peace treaty with Russia include? The Japan Times. 2019. URL: <https://www.japantimes.co.jp/opinion/2019/03/10/commentary/japan-commentary/abes-peace-treaty-russia-include/> (Last accessed: 15.10.21)
4. Brown J.D.J., Kozinets A. What Does a Kishida Government Mean for Japan-Russia Economic Relations? The Diplomat. 2021. URL: <https://thediplomat.com/2021/10/what-does-a-kishida-government-mean-for-japan-russia-economic-relations/> (Last accessed: 1.11.21)
5. Brunnstrom D. Japan minister says necessary to 'wake up' to protect Taiwan. Reuters. 2021. URL: <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/japan-minister-says-necessary-wake-up-protect-taiwan-2021-06-28/> (Last accessed: 19.11.21)
6. Clark C. 'Sense Of Crisis' On China-Taiwan: Japan Defense White Paper. Breaking Defense. 2021. URL: <https://breakingdefense.com/2021/07/sense-of-crisis-on-china-taiwan-japan-defense-white-paper/> (Last accessed: 16.11.21)
7. COLDLANDS seminars on "Japanese-Russian cooperation in the North". Northern Sustainable Development Forum. 2020. URL: <https://nsdf.ru/en/> (Last accessed: 16.11.21)
8. Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership (TPP11 Agreement). Ministry of Foreign Affairs of Japan. 2021. URL: <https://www.mofa.go.jp/files/000420486.pdf> (Last accessed: 6.10.21)

9. Cool Japan Strategy. Cabinet Office. URL: https://www.cao.go.jp/cool_japan/english/index-e.html (Last accessed: 19.11.21)
10. Das U. What Is the Indo-Pacific? The Diplomat. 2019. URL: <https://thediplomat.com/2019/07/what-is-the-indo-pacific/> (Last accessed: 10.11.21)
11. Davis R., Inajima T. Volkswagen Loses Title of World's Top-Selling Carmaker to Toyota. Bloomberg. 2021. URL: <https://www.bloomberg.com/hyperdrive> (Last accessed: 17.11.21)
12. de Groot. K. U.S.-Japan relations, past, present, and future. Penn Today. University of Pennsylvania. 2021. URL: <https://penntoday.upenn.edu/news/us-japan-relations-past-present-and-future> (Last accessed: 13.11.21)
13. Defense of Japan. Pamphlet. Japanese Ministry of Defense. 2021. P. 40 URL: https://www.mod.go.jp/en/publ/w_paper/wp2021/DOJ2021_Digest_EN.pdf (Last accessed: 10.11.21)
14. Economic Diplomacy. Ministry of Foreign Affairs of Japan. 2020. URL: <https://www.mofa.go.jp/policy/economy/fta/index.html> (Last accessed: 9.11.21)
15. Fackler M. Japan Announces Defense Policy to Counter China. The New York Times. 2010. URL: <https://www.nytimes.com/2010/12/17/world/asia/17japan.html> (Last accessed: 19.10.21)
16. Fatton L. Japan's awakening to a multipolar world. East Asia Forum. 2019. URL: <https://web.archive.org/web/20190608133920/https://www.eastasiaforum.org/2019/06/06/japans-awakening-to-a-multipolar-world/> (Last accessed: 15.11.21)
17. Fukui M., Kanamori M. The Creation of Nikkei Australia: Rediscovering the Japanese Diaspora in Australia. Taylor and Francis Group 2017. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14443058.2017.1344997?journalCode=rjau20> (Last accessed: 19.11.21)

18. GDP (current US\$) - Japan. The World Bank Group. 2020. URL: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?contextual=region&end=2020&locations=JP&most_recent_value_desc=true&start=2000&type=points&view=chart&year_high_desc=true (Last accessed: 27.11.21)
19. Gerber A. Officials celebrate name change for Japanese office. The Taipei Times. 2017. URL: <https://www.taipeitimes.com/News/front/archives/2017/05/18/2003670805> (Last accessed: 10.11.21)
20. Global Soft Power Index 2020. Brand Finance. 2020. URL: <https://brandirectory.com/globalsoftpower/download/brand-finance-global-soft-power-index-2020.pdf> (Last accessed: 20.11.21)
21. Global Soft Power Index 2021. Brand Finance. 2021. URL: <https://brandirectory.com/globalsoftpower/download/brand-finance-global-soft-power-index-2021.pdf> (Last accessed: 20.11.21)
22. Harris T. The Surprising Strength of Chinese-Japanese Ties. Foreign Affairs. 2012. URL: https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2021-05-04/surprising-strength-chinese-japanese-ties?utm_medium=promo_email&utm_source=lo_flows&utm_campaign=registered_user_welcome&utm_term=email_1&utm_content=20211118 (Last accessed: 21.10.21)
23. Hornung J. W. Strong but constrained Japan-Taiwan ties. Brookings. 2018. URL: <https://www.brookings.edu/opinions/strong-but-constrained-japan-taiwan-ties/> (Last accessed: 01.10.21)
24. Ihara K. Japan vice minister officially visits Taiwan. Nikkei Asia. 2017. URL: <https://asia.nikkei.com/Politics-Economy/International-Relations/Japan-vice-minister-officially-visits-Taiwan> (Last accessed: 01.10.21)
25. Interviewing editors at MangaPlus: Hikaru Taguchi. MangaPlus. 2020. URL: https://mangaplus.shueisha.co.jp/web_pages/192/ (Last accessed: 27.11.21)
26. Japan - Arms imports. Knoema. 2020. URL: <https://knoema.com/atlas/Japan/Arms-imports> (Last accessed: 17.11.21)

27. Japan and China forge new friendship during rare visit. SBS News. 2018. URL: <https://www.sbs.com.au/news/japan-and-china-forge-new-friendship-during-rare-visit/68be7af4-53ee-40f2-8ba2-a24387ad4701> (Last accessed: 12.11.21)
28. Japan and China try new approach to friendship, 40 years on. Nikkei Asia. 2018. URL: <https://asia.nikkei.com/Politics/International-relations/Japan-and-China-try-new-approach-to-friendship-40-years-on> (Last accessed: 03.11.21)
29. Japan and India sign military supply-sharing pact. The Japan Times. 2020. URL: <https://www.japantimes.co.jp/news/2020/09/10/national/japan-india-sign-military-supply-sharing-pact/> (Last accessed: 14.11.21)
30. Japan backs Taiwan's attendance at WHO annual meeting. The Japan Times. 2021. URL: <https://www.japantimes.co.jp/news/2021/05/11/national/taiwan-who-meeting/> (Last accessed: 15.10.21)
31. Japan calls for Taiwan's participation in WHO assembly. The Japan Times. 2020. URL: <https://www.japantimes.co.jp/news/2020/05/19/national/science-health/japan-taiwan-who-assembly/> (Last accessed: 19.11.21)
32. Japan offers Indonesia ¥50 billion loan to fight COVID-19. The Japan Times 2020. URL: <https://www.japantimes.co.jp/news/2020/10/20/national/yoshihide-suga-indonesia/> (Last accessed: 28.10.21)
33. Japan Ranks Ninth in Global Military Spending in 2020. Nippon.com. 2021. URL: <https://www.nippon.com/en/japan-data/h01019/> (Last accessed: 13.10.21)
34. Japan receives 2 million face masks donated by Taiwan to combat COVID-19. The Japan Times. 2020. URL: <https://www.japantimes.co.jp/news/2020/04/21/national/japan-face-masks-donated-taiwan-coronavirus/#.XqBu-raZPwc> (Last accessed: 19.11.21)
35. Japan says 'spy ship' fired rockets. BBC. 2001 URL: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/1727867.stm> (Last accessed: 19.11.21)

36. Japan since 1945. Britannica. URL: <https://www.britannica.com/place/Japan/Japan-since-1945> (Last accessed: 19.11.21)
37. Japan supports Taiwan's bid to attend World Health Assembly in move that could anger China. The Japan Times. 2019. URL: <https://www.japantimes.co.jp/news/2019/05/09/national/politics-diplomacy/japan-supports-taiwans-world-health-assembly-bid/> (Last accessed: 19.11.21)
38. Japan to raise maximum age for new recruits to boost dwindling military ranks. Reuters. 2018. URL: <https://www.reuters.com/article/us-japan-military-recruits/japan-to-raise-maximum-age-for-new-recruits-to-boost-dwindling-military-ranks-idUSKBN1KU0CK> (Last accessed: 16.11.21)
39. Japan upgrades defence's status. BBC. 2006. URL: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/6182087.stm> (Last accessed: 27.10.21)
40. Japan. Central Intelligence Agency. 2017. URL: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/japan/> (Last accessed: 27.11.21)
41. Japan. Ministry of Foreign Affairs Singapore. 2020. URL: <https://www.mfa.gov.sg/SINGAPORES-FOREIGN-POLICY/Countries-and-Regions/Northeast-Asia/Japan> (Last accessed: 27.11.21)
42. Japan-Brazil Relations (Basic Data). Ministry of Foreign Affairs of Japan. 2019. URL: <https://www.mofa.go.jp/region/latin/brazil/data.html> (Last accessed: 27.11.21)
43. Japanese Trade and Investment Statistics. Japan External Trade Organization. 2021. URL: <https://www.jetro.go.jp/en/reports/statistics/> (Last accessed: 27.11.21)
44. Japan-Republic of Korea Relations. Ministry of Foreign Affairs of Japan. 2021. URL: <https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/korea/archives.html> (Last accessed: 27.11.21)

45. Japan-Russia Summit Telephone Talk. Ministry of Foreign Affairs of Japan. 2021. URL: https://www.mofa.go.jp/erp/rss/northern/page1e_000359.html (Last accessed: 11.11.21)
46. Jones C.P.A. Jail in Japan for cannabis in Canada? Possible but unlikely. The Japan Times. 2018. URL: https://www.japantimes.co.jp/community/2018/11/08/issues/jail-in-japan-for-taking-in-canada-possible-but-unlikely/#.W_jj1OJoSuk (Last accessed: 14.10.21)
47. Jozuka E., Wang S. China and Japan's relationship is thawing in the time of coronavirus. CNN. 2020. URL: <https://edition.cnn.com/2020/02/25/asia/japan-china-coronavirus-enemies-to-friends-hnk-intl/index.html> (Last accessed: 05.11.21)
48. Kawashima S. The Great East Japan Earthquake and Japan-Taiwan Relations. The Diplomat. 2018. URL: <https://thediplomat.com/2018/04/the-great-east-japan-earthquake-and-japan-taiwan-relations/> (Last accessed: 13.10.21)
49. Kelly T., Kubo N. Gulf war trauma began Japan's retreat from pacifism. Reuters. 2019. URL: <https://web.archive.org/web/20190531151026/https://www.reuters.com/article/us-japan-military-history-insight/gulf-war-trauma-began-japans-retreat-from-pacifism-idUSKBN0U300D20151220> (Last accessed: 19.11.21)
50. Kelly T., Kubo N. Japan activates first marines since WW2 to bolster defenses against China. Reuters. 2018. URL: <https://www.reuters.com/article/topNews/idCAKCN1HE069-OCATP?edition-redirect=ca> (Last accessed: 06.11.21)
51. Kudo Y. Why do the Japanese have negative views of China? The Genron NPO. 2019. URL: <https://www.genron-npo.net/en/issues/archives/5507.html> (Last accessed: 29.10.21)
52. Kuo A. M. Blue Dot Network: The Belt and Road Alternative. The Diplomat. 2020. URL: <https://thediplomat.com/2020/04/blue-dot-network-the-belt-and-road-alternative/> (Last accessed: 27.11.21)

53. Kuzuhara K. The Korean War and The National Police Reserve of Japan: Impact of the US Army's Far East Command on Japan's Defense Capability. NIDS Security Reports. 2006. № 7. P. 95-116
54. Lai L. Singapore and Japan reaffirm excellent relations ahead of G-20 meeting. The Straits Times. 2019. URL: <https://www.straitstimes.com/asia/singapore-and-japan-reaffirm-excellent-relations> (Last accessed: 02.10.21)
55. Large J. H. The actual and potential development of nuclear weapons technology in the area of North East Asia (Korean peninsula and Japan). 2005. URL: <https://web.archive.org/web/20070710105632/http://www.largeassociates.com/R3126-A1-%20final.pdf> (Last accessed: 19.11.21)
56. Li Zh. The Challenges and Opportunities of Japan-Russia Economic Relations. The Diplomat. 2021. URL: <https://thediplomat.com/2021/02/the-challenges-and-opportunities-of-japan-russia-economic-relations/> (Last accessed: 17.11.21)
57. Lincoln Edward J. Japan's Long-Term Economic Challenges URL: <https://link.springer.com/article/10.1057/ces.2011.13> (Last accessed: 14.11.21)
58. MacArthur Bosack M. New era new self-defense forces. The Japan Times. 2019. URL: <https://www.japantimes.co.jp/opinion/2019/06/27/commentary/japan-commentary/new-era-new-self-defense-forces/> (Last accessed: 15.11.21)
59. Manzenreiter W. Living under more than one sun: The Nikkei Diaspora in the Americas. Taylor and Francis Group. 2017. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/18692729.2017.1351045?scroll=top&needAccess=true> (Last accessed: 19.11.21)
60. Martin A. Japan to Form Own National Security Council. The Wall Street Journal. 2013. URL: <https://www.wsj.com/articles/SB10001424052702303653004579210881381219784> (Last accessed: 19.11.21)

61. Masuda H. *MacArthur in Asia: The General and His Staff in the Philippines, Japan, and Korea*. New-York: Cornell University Press, 2012. P. 334
62. McCurry J. Japanese pacifists unnerved by lifting of ban on military intervention. *The Guardian*. 2014. URL: https://www.theguardian.com/world/2014/jul/01/japan-pacifists-military-intervention-shinzo-abe?CMP=tw_t_gu (Last accessed: 19.11.21)
63. McCurry J. South Korea bans fish imports from Japan's Fukushima region. *The Guardian*. 2013. URL: <https://www.theguardian.com/world/2013/sep/06/south-korea-fish-japan-fukushima> (Last accessed: 27.11.21)
64. McDonald Tim. BBC News Services. What is the Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP)? URL: <https://www.bbc.com/news/business-54899254> (Last accessed: 07.11.21)
65. Military Strength Ranking. Global Fire Power. 2021. URL: <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php> (Last accessed: 31.10.21)
66. Miyake K. What does the 'Indo-Pacific strategy' mean? *The Japan Times*. 2019 URL: <https://web.archive.org/web/20190331062121/https://www.japantimes.co.jp/opinion/2019/03/11/commentary/japan-commentary/indo-pacific-strategy-mean/> (Last accessed: 10.11.21)
67. Mizohata S. *Nippon Kaigi: Empire, Contradiction, and Japan's Future*. *The Asia-Pacific Journal*. 2016. Vol. 14. Issue 21. № 4
68. Mourdoukoutas P. Japan, Not China, Is The Biggest Investor In Southeast Asia's Infrastructure. *Forbes*. 2019. URL: <https://www.forbes.com/sites/panosmourdoukoutas/2019/06/26/japan-beats-china-in-the-philippines-singapore-and-vietnam/?sh=5c4951b039d8> (Last accessed: 09.11.21)
69. Muneo N. The Overseas Dispatch of Japan's Self-Defense Forces and U.S. War Preparations. *The Asia-Pacific Journal*. 2014. Vol. 12, Issue 31, № 2.

70. Nikkei and Japanese Abroad. URL: <http://www.jadesas.or.jp/en/> (Last accessed: 19.11.21)
71. Occupation and Reconstruction of Japan, 1945–52. Milestones in the History of U.S. Foreign Relations. Office of the Historian, Foreign Service Institute United States Department of State. URL: <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/japan-reconstruction>(Last accessed: 12.11.21)
72. Packard. G.R. The United States-Japan Security Treaty at 50. Foreign Affairs. 2010. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/japan/2010-03-01/united-states-japan-security-treaty-50> (Last accessed: 14.11.21)
73. Penn M. The politics of Japan’s Taiwan vaccine donation. Al Jazeera. 2021. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2021/6/11/japan-injects-vaccine-diplomacy-into-the-taiwan-straits> (Last accessed: 10.11.21)
74. Prime Minister Abe Visits China. Ministry of Foreign Affairs of Japan. 2018. URL: https://www.mofa.go.jp/a_o/c_m1/cn/page3e_000958.html (Last accessed: 27.11.21)
75. Protest regarding Russian Prime Minister Mishustin’s visit to the Northern Territories. Ministry of Foreign Affairs of Japan. 2021. URL: https://www.mofa.go.jp/press/release/press4e_003024.html (Last accessed: 16.11.21)
76. Recent Japan-Taiwan Relations and the Taiwan Situation. 2013. URL: https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/taiwan/pdfs/japan-taiwan_relations.pdf (Last accessed: 10.10.21)
77. Reciprocal Access Agreement. Prime Minister of Australia. 2020. URL: <https://www.pm.gov.au/media/reciprocal-access-agreement> (Last accessed: 17.11.21)
78. Reports of General MacArthur. MacArthur in Japan: The Occupation: Military Phase. Washington, D.C.: Government Printing Office. 1966. P. 292.

79. Russia, Japan sign MOU on cooperation. Xinhua. 2018. URL: http://www.xinhuanet.com/english/2018-06/23/c_137275716.htm (Last accessed: 16.11.21)
80. Rustandi C. Indonesia and Japan: a role model in bilateral relations. the Economic Research Institute for ASEAN and East Asia (ERIA). 2019. URL: <https://www.eria.org/news-and-views/indonesia-and-japan-a-role-model-in-bilateral-relations/> (Last accessed: 17.10.21)
81. Sakata Y. Japan-South Korea Relations and the Biden Factor. Council on Foreign Relations. 2020. URL: <https://www.cfr.org/blog/japan-south-korea-relations-and-biden-factor> (Last accessed: 28.10.21)
82. Sassi F. Japan in the Russian Arctic. The Diplomat. 2019 URL: <https://thediplomat.com/2019/08/japan-in-the-russian-arctic/> (Last accessed: 30.10.21)
83. Singh A. Japan-China economic ties flourishing. Sunday Guardian Live. 2021. URL: <https://www.sundayguardianlive.com/news/japan-china-economic-ties-flourishing> (Last accessed: 27.11.21)
84. Singh N. Japan, US agree to cooperate in Covid-19 fight. Hindustan Times. 2020. URL: <https://www.hindustantimes.com/world-news/japan-us-agree-to-cooperate-in-covid-19-fight/story-MjIeKePZSaNGfWGmi52fPL.html> (Last accessed: 17.11.21)
85. Skabelund A. Public Service/Public Relations: The Mobilization of the Self-Defense Force for the Tokyo Olympic Games. *The East Asian Olympiads*.
86. Statistics bureau of Japan. Population Estimates. 2021. URL: <https://www.stat.go.jp/english/data/jinsui/tsuki/index.html> (Last accessed: 20.11.21)
87. Tachikawa T. Japan's pick for new economic security post raises eyebrows in China. The Japan Times. 2021 URL: <https://www.japantimes.co.jp/news/2021/10/25/business/economy-business/china-japan-economic-security/> (Last accessed: 19.11.21)

88. Tadokoro R. Chinese gov't gives Japan 12,500 coronavirus test kits for free. The Mainichi. 2020. URL: <https://mainichi.jp/english/articles/20200226/p2a/00m/0na/006000c> (Last accessed: 18.10.21)
89. Takenaka K. Taiwan's COVID-19 vaccine stocks more than doubled by Japan donation. Reuters. 2021. URL: <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/japan-provide-12-mln-doses-coronavirus-vaccine-taiwan-2021-06-04/> (Last accessed: 15.10.21)
90. The Japanese diaspora. Pilot Guides. URL: <https://www.pilotguides.com/study-guides/japanese-diaspora/> (Last accessed: 19.11.21)
91. The Largest Car Companies in the World. Carlogos.org. 2020. URL: <https://www.carlogos.org/reviews/largest-car-companies.html> (Last accessed: 27.11.21)
92. Tomohisa T. Japan Maritime Self Defense Force in the New Maritime Era. 2008.
93. Tourism Flows – Source markets and Destinations. Unated Nations World Tourism Organization. 2020. URL: <https://www.unwto.org/tourism-flows-source-markets-and-destinations> (Last accessed: 09.11.21)
94. Two Decades of International Cooperation: A Look Back on 20 Years of SDF Activities Abroad URL: <https://web.archive.org/web/20180327211942/http://www.mod.go.jp/e/jdf/no24/specialfeature01.html> (Last accessed: 07.11.21)
95. U.S. Relations With Japan. U.S. Department of State. 2020. URL: <https://www.state.gov/u-s-relations-with-japan/> (Last accessed: 19.10.21)
96. Wingfield-Hayes R. Japan boosts military forces to counter China. BBC. 2013. URL: <https://web.archive.org/web/20170509200732/https://www.bbc.com/news/world-asia-25411653> (Last accessed: 29.10.21)

97. World Steel in Figures. 2021. World Steel Association. URL: <https://aceroplatea.es/docs/StainlessSteelFigures2021.pdf> (Last accessed: 27.11.21)
98. Wortzel L. Joining Forces Against Terrorism: Japan's New Law Commits More Than Words to U.S. Effort. Heritage Foundation. 2001. URL: <https://www.heritage.org/defense/report/joining-forces-against-terrorism-japans-new-law-commits-more-thanwords-us-effort> (Last accessed: 20.10.21)
99. Yeh J. Japanese officials' congrats to Tsai signify 'cordial ties'. The China Post. 2016. URL: <https://chinapost.nownews.com/20160122-23222> (Last accessed: 14.10.21)
100. Yonhap. S. Korea ready to promote trade ties with Japan: minister. The Korea Herald. 2021. URL: <http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20210929000443> (Last accessed: 16.10.21)
101. Zafar R. Semiconductor Raw Material Import Critical For South Korean Industry. WCCFTech. 2019. URL: <https://wccfttech.com/semiconductor-import-south-korea-critical/> (Last accessed: 27.11.21)
102. Zhao Quansheng. Japan's Leadership Role in East Asia: Cooperation and Competition between Japan and China. Policy and Society Associates 2017. 20 p.
103. Гордійчук В. Японія: Реалізація чи нереалізація стратегії регіонального лідерства. *Студентські наукові записки. Серія «Країнознавство і міжнародний туризм»*. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2021. № 9. С. 47-56.
104. Деркач Н. Публічна дипломатія Японії: потреба перезавантаження. Adastra 2020. URL: <https://adastra.org.ua/blog/publiczna-diplomatiya-yaponiyi-potreba-perezavantazhennya> (Last accessed: 19.11.21)
105. Дизель-електричний підводний човен «Орю» (SS 511). Shipshub. URL: <https://shipshub.com/uk/ships/587-2.html> (Last accessed: 14.11.21)

106. 日本国の精鋭部隊&特殊部隊. 特殊部隊DATABASE. 2004. URL:
<https://web.archive.org/web/20041029224605/http://www5f.biglobe.ne.jp/~sbu/DATABASE-JAPAN.htm> (Last accessed: 19.11.21)
107. 日本国憲法. 昭和二十一年憲法. 1947 URL: https://elaws.e-gov.go.jp/document?lawid=321CONSTITUTION_19470503_0000000000000000&keyword=%E6%86%B2%E6%B3%95 (Last accessed: 09.11.21)
108. 自衛隊法. 最終改正：平成一八年一二月二二日法律第一一八号. URL:
<https://web.archive.org/web/20070428084816/http://law.e-gov.go.jp/htmldata/S29/S29HO165.html> (Last accessed: 15.11.21)
109. 臺灣日本關係協會. 外交部舉辦對日本援贈醫療物資啟運儀式. 第176號新聞稿. 2021. URL:
https://www.mofa.gov.tw/News_Content.aspx?n=95&sms=73&s=96491 (Last accessed: 17.11.21)
110. 防衛省設置法. 昭和二十九年第 URL: <https://elaws.e-gov.go.jp/document?lawid=329AC0000000164> (Last accessed: 13.11.21)

ДОДАТКИ

Додаток А

ЯПОНСЬКИЙ ЕКСПОРТ ПРЯМИХ ІНВЕСТИЦІЙ

Japan's Outward FDI by Country/Region (Balance of Payments basis, net and flow)

(Unit: US\$ million)

	2016	2017	2018	2019	2020	2021		2021 Jan-Jun
						January-March	April-June	
Asia	14 068	42 538	55 202	55 566	41 227	19 175	10 389	29 565
China	9 534	12 417	11 217	12 206	11 287	2 387	2 267	4 654
Asia NIES	-13 323	15 309	25 507	20 980	14 940	12 155	5 049	17 204
Hong Kong	2 115	2 680	2 740	2 640	2 434	2 929	369	3 298
Taiwan	1 433	1 202	1 582	1 172	1 810	507	210	717
R.Korea	1 724	1 830	4 393	2 385	2 149	773	392	1 165
Singapore	-18 594	9 598	16 791	14 783	8 547	7 946	4 079	12 025
ASEAN4	11 438	10 647	12 658	15 601	10 808	3 842	2 504	6 346
Thailand	4 691	4 935	6 817	4 380	4 475	1 509	632	2 141
Indonesia	3 135	3 520	3 447	8 892	3 231	643	1 308	1 951
Malaysia	1 269	1 073	1 262	619	1 755	1 393	315	1 708
Philippines	2 343	1 120	1 133	1 710	1 347	296	249	545
Vietnam	1 666	2 029	1 993	2 632	2 401	632	687	1 319
India	4 252	1 643	3 165	4 139	1 896	402	184	587

Джерело: Japanese Trade and Investment Statistics. Japan External Trade Organization. 2021. URL: <https://www.jetro.go.jp/en/reports/statistics/>

ЯПОНСЬКИЙ ІМПОРТ ПРЯМИХ ІНВЕСТИЦІЙ

Japan's Inward FDI by Country/Region (Balance of Payments basis, net and flow)

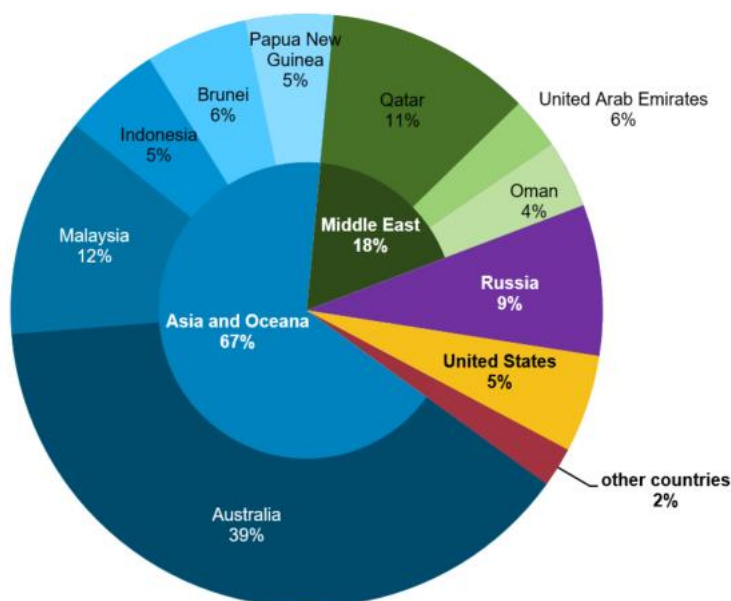
(Unit: US\$ million)

	2016	2017	2018	2019	2020	2021		2021 Jan-Jun
						January-March	April-June	
Asia	8 426	5 635	4 794	9 519	9 580	14 114	2 143	16 257
China	-92	997	797	1 914	1 354	708	-249	459
Asia NIES	7 855	4 870	2 617	6 039	7 287	13 326	2 592	15 917
Hong Kong	1 510	-393	785	2 075	1 147	10 579	1 466	12 046
Taiwan	2 495	895	376	1 023	753	-122	11	-111
R.Korea	614	1 194	1 901	426	267	286	101	387
Singapore	3 236	3 174	-445	2 515	5 119	2 583	1 013	3 596
ASEAN4	667	-244	1 365	1 526	869	65	-220	-156
Thailand	662	-444	1 211	1 044	1 000	45	-248	-203
Indonesia	19	194	35	37	-7	8	2	10
Malaysia	-25	-18	86	426	-131	-6	31	26
Philippines	11	25	33	19	8	17	-6	12
Vietnam	1	4	3	22	3	1	2	3
India	-1	13	2	27	41	11	8	18

Джерело: Japanese Trade and Investment Statistics. Japan External Trade Organization. 2021. URL: <https://www.jetro.go.jp/en/reports/statistics/>

ВІДСОТКОВЕ СПІВВІДНОШЕННЯ ІМПОРТОВАНОГО В ЯПОНІЮ СКРАПЛЕНОГО ПРИРОДНОГО ГАЗУ ПО КРАЇНАХ ТА РЕГІОНАХ ЗА 2019 РР

Figure 5. Japan's LNG imports by source, 2019

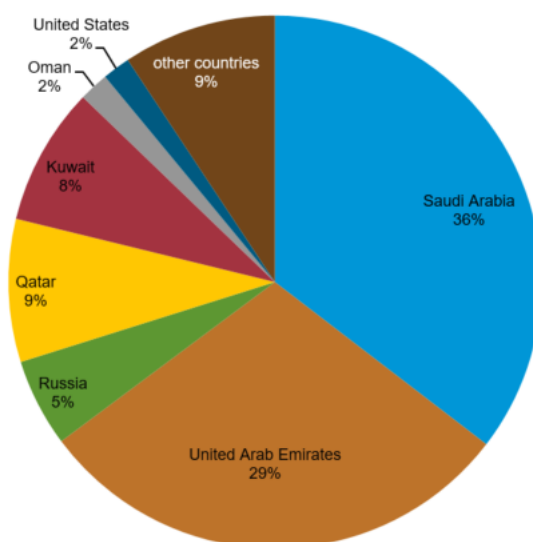

Source: U.S. Energy Information Administration and Global Trade Tracker
Note: Some individual figures do not match the regional total due to rounding.

Джерело: Japan. U.S. Energy Information Administration. 2020. URL:
<https://www.eia.gov/international/analysis/country/JPN>

ВІДСОТКОВЕ СПІВВІДНОШЕННЯ ІМПОРТОВАНОЇ В ЯПОНІЮ СИРОЇ НАФТИ ПО КРАЇНАМ ЗА 2019 РІК

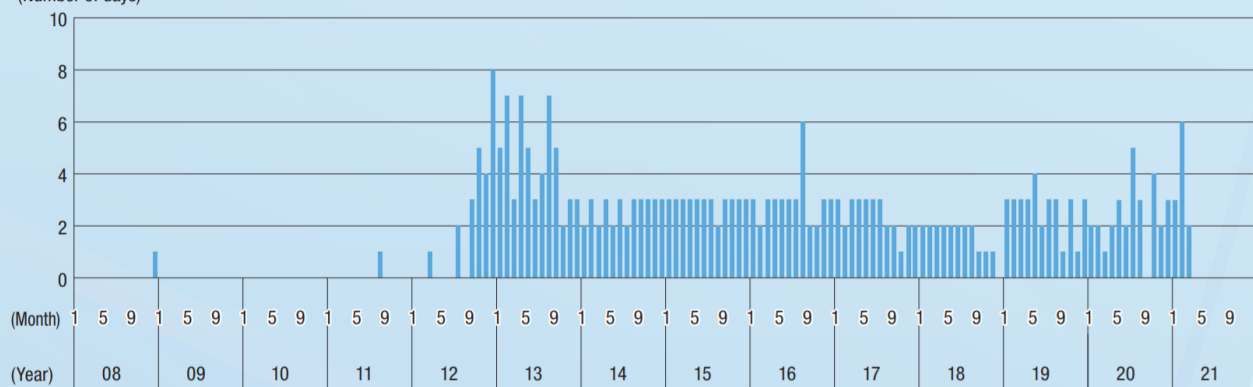
Figure 3. Japan's crude oil imports by source, 2019

Source: Global Trade Tracker

Джерело: Japan. U.S. Energy Information Administration. 2020. URL:
<https://www.eia.gov/international/analysis/country/JPN>

Changes in number of days on which China Coast Guard vessels, etc. intruded into the Japanese territorial waters

URL: https://www.mod.go.jp/en/publ/w_paper/wp2021/DOJ2021_Digest_EN.pdf

Додаток Е

**КІЛЬКІСТЬ ТА РОЗМІЩЕННЯ ЯПОНСЬКИХ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ СТАНОМ НА 31 ГРУДНЯ 1946 РОКУ**

LOCATION OF JAPANESE FORCES, 31 December 1946:

	HOME ISLANDS	OVERSEAS*	TOTAL
Army (incl Air comps)	2,353,000	3,172,000	5,525,000
Navy (incl Air comps)	1,179,000	279,000	1,458,000
Totals	3,532,000	3,451,000	6,983,000

* Forces in the Kuriles and Karafuto are included in the overseas strength.

Джерело: Reports of General MacArthur. MacArthur in Japan: The Occupation: Military Phase. Washington, D.C.: Government Printing Office. 1966. P. 292.

Додаток Ж

**КІЛЬКІСТЬ ВИЛУЧЕНОЇ ВІЙСЬКОЇ ЗБРОЇ, АРТИЛЕРІЇ,
СУХОПУТНОЇ ТЕХНІКИ, АВІАЦІЇ, АМУНІЦІЇ ТА БОЄПРИПАСІВ
СТАНОМ НА ЛИПЕНЬ 1948 РОКУ**

47 (1) USAFPAC, Adm Hist of the Ord Sec, 24 Jun 45 to 13 Dec 46, p. 16. (2) GHQ SCAP, Progress of Demob of the Japanese Armed Forces, 21 Jul 48 p. 20, gives the following statistics on progress of munitions disposal as of that date

ITEMS	QUANTITY CAPTURED AND SURRENDERED	DISPOSED OF: TROPHY, MUSEUM, TECHNICAL USE	DESTROYED	RETURNED TO JAPANESE (a)
Rifles and Carbines	2,468,665	1,226,146	1,242,519	None
Bayonets	1,568,254	713,832	8 54,4 22	None
Pistols and Revolvers	81,061	62,760	9,559	8,742
Swords and Sabers	661,621	372,609	289,012	None
Artillery	201,244	11,260	189,984	None
Automatic Weapons	186,680	3,203	18 3377	None
Tanks and Tankettes (b)	2,970	435	2 ,535	None
Ammunition (all types) (c)	1,192,000 tons	-	1,192,000	None
Fire Control Equipment	90,700	-	90,700	None
Vehicles	1 4,494	-	-	1 4,494
Aircraft	12,725	-	8,000	None

Джерело: Reports of General MacArthur. MacArthur in Japan: The Occupation: Military Phase. Washington, D.C.: Government Printing Office. 1966. P. 292.

Додаток И

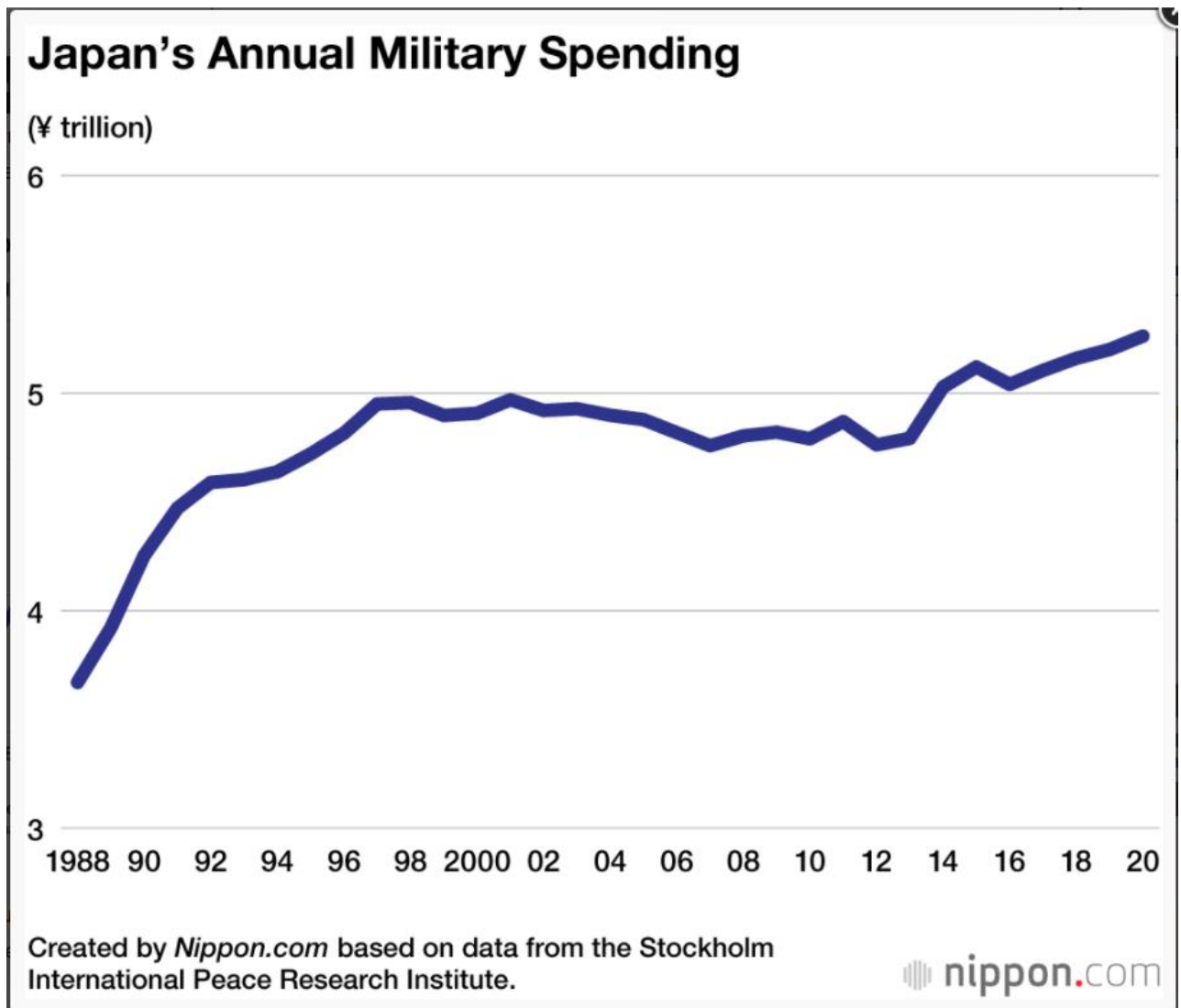
**ЯПОНСЬКІ ВІЙСЬКОВІ СУДНА, ПЕРЕДАНІ СОЮЗНИМ СИЛАМ
СТАНОМ НА 1947 РІК**

60 Ships Delivered to Allied Powers, 1947:

Destroyers	26	Sub-chasers	5
Destroyer Escorts	67	Torpedo Boats	1
Minelayers and Auxiliary Minelayers	11	Transports	8
Minesweepers and Auxiliary Minesweepers	14	Supply Ships	3
Total			135

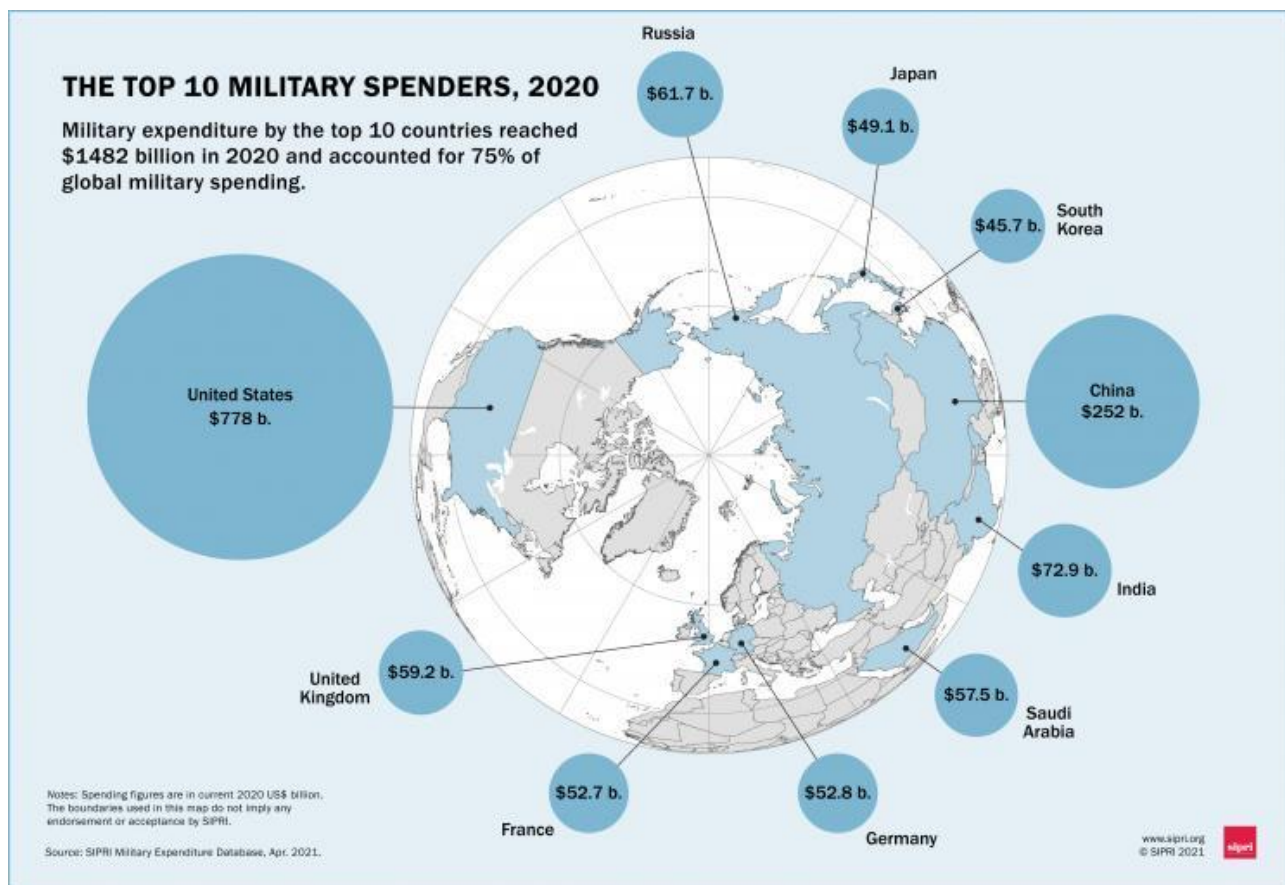
Джерело: Reports of General MacArthur. MacArthur in Japan: The Occupation: Military Phase. Washington, D.C.: Government Printing Office. 1966. P. 292.

ЩОРІЧНІ ВІЙСЬКОВІ ВИТРАТИ ЯПОНІЇ 1988-2020 РР

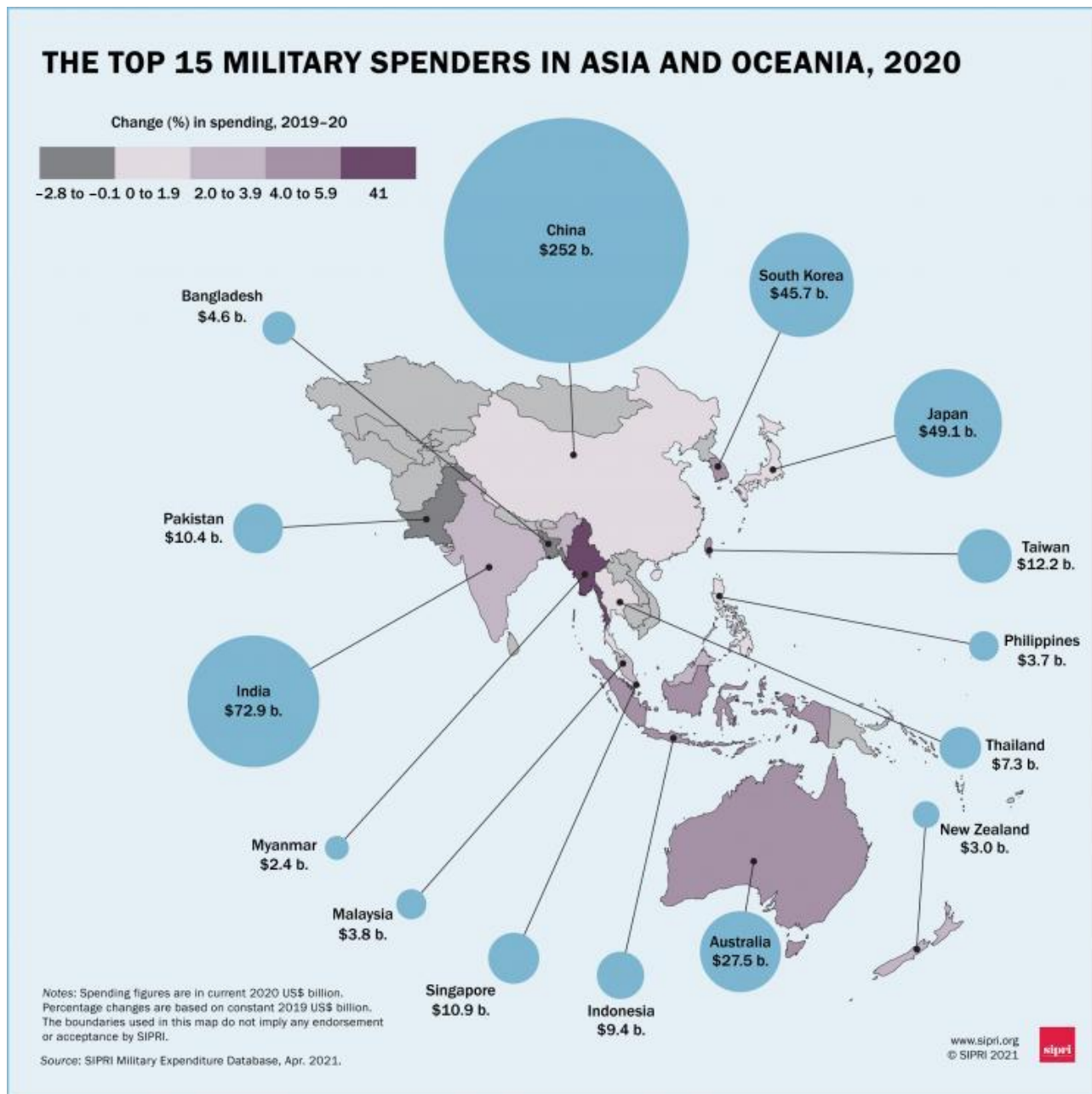
Джерело: Japan Ranks Ninth in Global Military Spending in 2020. Nippon.com.
2021. URL: <https://www.nippon.com/en/japan-data/h01019/>

ТОП ДЕСЯТЬ КРАЇН СВІТУ ЗА ВИТРАТАМИ НА СФЕРУ ОБОРОНИ ЗА 2020 РІК

Джерело: Military expenditure. Stockholm International Peace Research Institute. 2021. URL: <https://www.sipri.org/research/armament-and-disarmament/arms-and-military-expenditure/military-expenditure>

ТОП П'ЯТНАДЦЯТЬ КРАЇН АЗІЇ ТА ОКЕАНІЇ ЗА ВИТРАТАМИ НА СФЕРУ ОБОРОНИ ЗА 2020 РІК

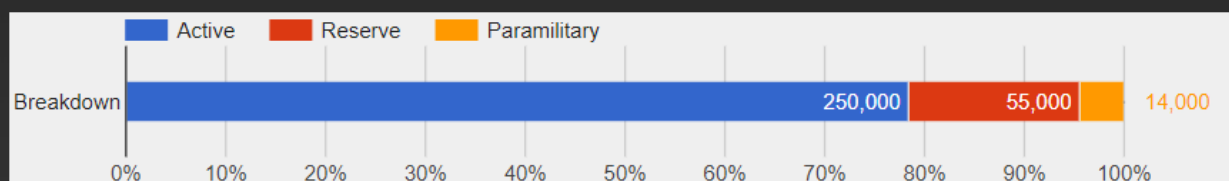

Джерело: Military expenditure. Stockholm International Peace Research Institute. 2021. URL: <https://www.sipri.org/research/armament-and-disarmament/arms-and-military-expenditure/military-expenditure>

КІЛЬКІСТЬ АКТИВНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, РЕЗЕРВУ ТА ВОЄНІЗОВАНОГИХ ОСІБ

Manpower Composition:

Hover over the various sections in the bar below for more details.

Джерело: Japan Military Strength. Global Fire Power. 2021. URL:
[https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-
detail.php?country_id=japan](https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.php?country_id=japan)

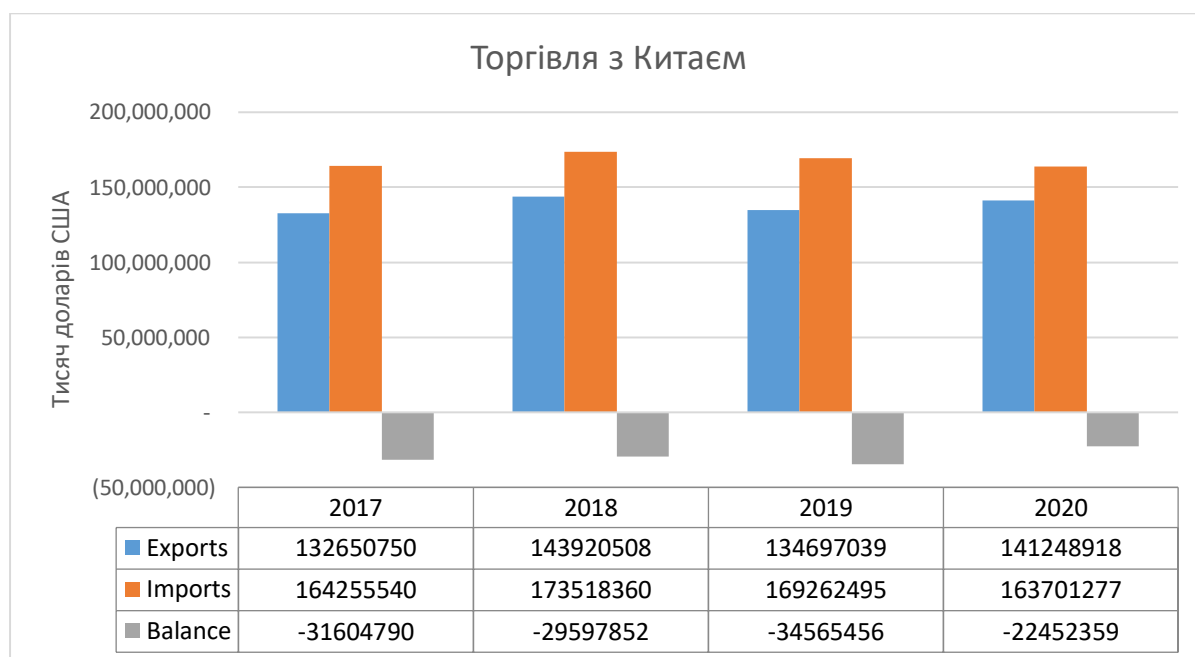
ТОП 5 КРАЇН ЗА ВВП ПО НОМІНАЛУ ЗА ДАНИМИ СВІТОВОГО БАНКУ 2013-2020

GDP (current US\$) ▾ ⓘ									
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	
United States	16,784,849,196,000.0	17,527,163,695,000.0	18,238,300,569,000.0	18,745,075,687,000.0	19,542,979,183,000.0	20,611,860,934,000.0	21,433,224,697,000.0	20,936,600,000,000.0	
China	9,570,406,235,659.6	10,475,682,920,597.7	11,061,553,079,871.5	11,233,276,536,744.7	12,310,409,370,894.2	13,894,817,549,380.3	14,279,937,467,431.0	14,722,730,697,890.1	
Japan	5,212,328,181,166.2	4,896,994,405,353.3	4,444,930,651,964.2	5,003,677,627,544.2	4,930,837,369,151.4	5,036,891,740,656.4	5,148,781,948,478.2	4,975,415,241,562.5	
Germany	3,732,743,446,218.9	3,883,920,155,292.3	3,356,235,704,119.8	3,467,498,002,104.3	3,681,732,583,768.5	3,975,347,237,443.0	3,888,326,788,627.4	3,846,413,928,653.7	
United Kingdom	2,783,251,090,199.0	3,065,521,109,394.9	2,932,784,751,846.3	2,693,247,611,031.8	2,662,484,018,735.8	2,857,316,524,862.6	2,830,813,507,746.9	2,707,743,777,173.9	

Source: World Development Indicators. Click on a metadata icon for original source information to be used for citation.

Джерело: DataBank World Development Indicators. World Bank. 2020. URL:
<https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=NY.GDP.MKTP.CD&country=JPN#>

СУМА ЕКСПОРТУ, ІМПОРТУ ТА САЛЬДО ТОРГІВЛІ ЯПОНІЇ ТА КНР ЗА 2017-2020 РОКИ

Джерело: Japanese Trade and Investment Statistics. Japan External Trade Organization. 2021. URL: <https://www.jetro.go.jp/en/reports/statistics/>

СУМА ЕКСПОРТУ, ІМПОРТУ ТА САЛЬДО ТОРГІВЛІ ЯПОНІЇ ТА РК ЗА 2017-2020 РОКИ

Джерело: Japanese Trade and Investment Statistics. Japan External Trade Organization. 2021. URL: <https://www.jetro.go.jp/en/reports/statistics/>

ВІДСТОК МІЖРАСОВИХ ШЛЮБІВ В РІЗНИХ ПОКОЛІННЯХ ЯПОНСЬКИХ МІГРАНТІВ В БРАЗИЛІЇ

Generation	Denomination in		Proportion of each generation in all community (%)	Proportion of mixed-race in each generation (%)
	Japanese	English		
1st	Issei	Immigrants	12.51%	0%
2nd	Nisei	Children	30.85%	6%
3rd	Sansei	Grandchildren	41.33%	42%
4th	Yonsei	Great-grandchildren	12.95%	61%

Джерело: Língua de imigrantes japoneses. URL:

<https://www.labeurb.unicamp.br/elb/asiaticas/japoneses.htm>